

3 Økonomisk resultat

Høyere skatteinntekter og lavere forbruk i driften medvirker i 2016 til et positivt netto driftsresultat på kr 484 mill., tilsvarende 5,0 % av samlede driftsinntekter. Omstilling og strammere økonomiske rammer har resultert i en betydelig innsats fra tjenesteområdene som samlet avlegger et regnskap med mindre forbruk på kr 57 mill. Investeringene utgjorde kr 1,2 mrd. Egenfinansiering av investeringene utgjorde 52 % mens gjeldsgraden holdt seg uendret på 61 %.

3.1 Økonomiske hovedtall

3.2 Analyser av investeringsregnskapet

3.3 Analyser av driftsregnskapet

3.4 Analyser av balanseregnskapet

3.5 Likviditet og soliditet

3.6 Finansforvaltning

3.7 KOSTRA - sammenligning av økonomiske nøkkeltall

« 3 ØKONOMISK RESULTAT

3.1 Økonomiske hovedtall

Høyere skatteinntekter og lavere forbruk i driften medvirker i 2016 til et positivt netto driftsresultat på kr 484 mill., tilsvarende 5,0 % av samlede driftsinntekter. Omstilling og strammere økonomiske rammer har resultert i en betydelig innsats fra tjenesteområdene som samlet avlegger et regnskap med mindre forbruk på kr 57 mill. Investeringene utgjorde kr 1,2 mrd. Egenfinansiering av investeringene utgjorde 52 % mens gjeldsgraden holdt seg uendret på 61 %.

Økonomiske resultat omhandler i all hovedsak Stavanger kommune som bykasse. De kommunale foretakene er omtalt særskilt i **kapittel 8** (<http://arsrapport2016.stavanger.kommune.no/8-kommunale-foretak/>).

De økonomiske resultatene i 2016 er bedre enn tidligere forutsatt. Regnskapet for Stavanger kommune viser et netto driftsresultat på kr 484,3 mill., tilsvarende 5,0 % av samlede driftsinntekter. Det budsjettjusterte netto driftsresultatet var på 2,1 %.

Høyere skatteinngang både nasjonalt og lokalt – spesielt i slutten av året – medførte høyere frie inntekter sammenlignet med prognoser tidligere på året. Resultatet av finanstransaksjoner ble bedre enn forventet og pensjonskostnadene ble noe lavere.

Tjenesteområdene har hatt stor oppmerksomhet på økonomistyring, og virkningene av omstillingstiltak som ble startet i 2015 har fått full effekt i 2016. Bystyret vedtok nedjustering av budsjetttrammene på om lag kr 210 mill. i 2015 og dette ble økt med ytterligere kr 113 mill. i 2016.

De aller fleste virksomhetene avlegger et resultat i balanse, eller med et mindre forbruk enn budsjettet. Dette gjelder blant annet skolene, alders- og sykehjem, bosetting av flyktninger, barnevern samt tjenester til psykisk utviklingshemmede. Videre er det et betydelig mindre forbruk på generelt vedlikehold på kommunens formålsbygg.

Vedvarende høy arbeidsledighet gjennom hele 2016 har imidlertid medført at tjenester fra NAV har et merforbruk på nesten kr 40 mill. Det har vært en økning i antall mottakere av sosialhjelp, både helt nye mottakere, langtidsmottakere og særlig unge under 25 år.

Brutto investeringsutgifter ble kr 1,2 mrd. i 2016. Dette er om lag kr 123 mill. lavere enn budsjettet. Årsaken til dette er endret finansiell framdrift på flere store investeringsprosjekter.

Bedre resultater i 2016 enn forventet har økt kommunens likviditet. Egenkapitalprosenten i bykassens regnskap er gått noe ned med bakgrunn i utskilling av egne kommunale foretak. Disposisjonsfond er styrket og kan fortsatt styrkes ytterligere for å møte framtidige kostnadsføringer av premieavvik, kommunereform og den samlede økonomiske risiko i kommunekonsernet .

Videre i dette kapitlet følger først de overordnede tallstørrelsene og deretter mer detaljerte analyser på drifts-, investerings- og balanseregnskapet.

3.1.1 Finansielle målsettinger

Stavanger kommune har veletablerte finansielle og langsiktige målsettinger for kommunens økonomiske disposisjoner. På kort sikt kan resultatoppnåelsen variere, mens de på lengre sikt må oppnås for å skape en robust og bærekraftig økonomi.

Netto driftsresultat ble på 5,0 % i 2016 og er følgelig godt over den langsiktige målsetningen på 3,0 %. Egenfinansieringsgraden ble 52 % og dette er over kommunens langsiktige målsetning på 50 %. Gjeldsgraden ble videreført på samme nivå som fjoråret på 61 % og er like i overkant av kommunens langsiktige målsetning på 60 %.

Økonomiske mål	Mål	2016	2015	Gjennomsnitt siste 5 år
Netto driftsresultat i prosent av driftsinntektene	3 %	5 %	3,3 %	2,4 %
Investeringer, andel egenfinansiering	> 50 %	52 %	45 %	49 %
Gjeldsgrad, brutto lånegjeld (ekskl. startlån) i prosent av driftsinntektene	< 60 %	61 %	61 %	59 %

Tabell 3.1 Finansielle målsettinger

Analysen av historiske måltall viser at de overordnede styringsmålene henger sammen og er viktige å opprettholde for å skape en god økonomisk bærekraft i framtiden.

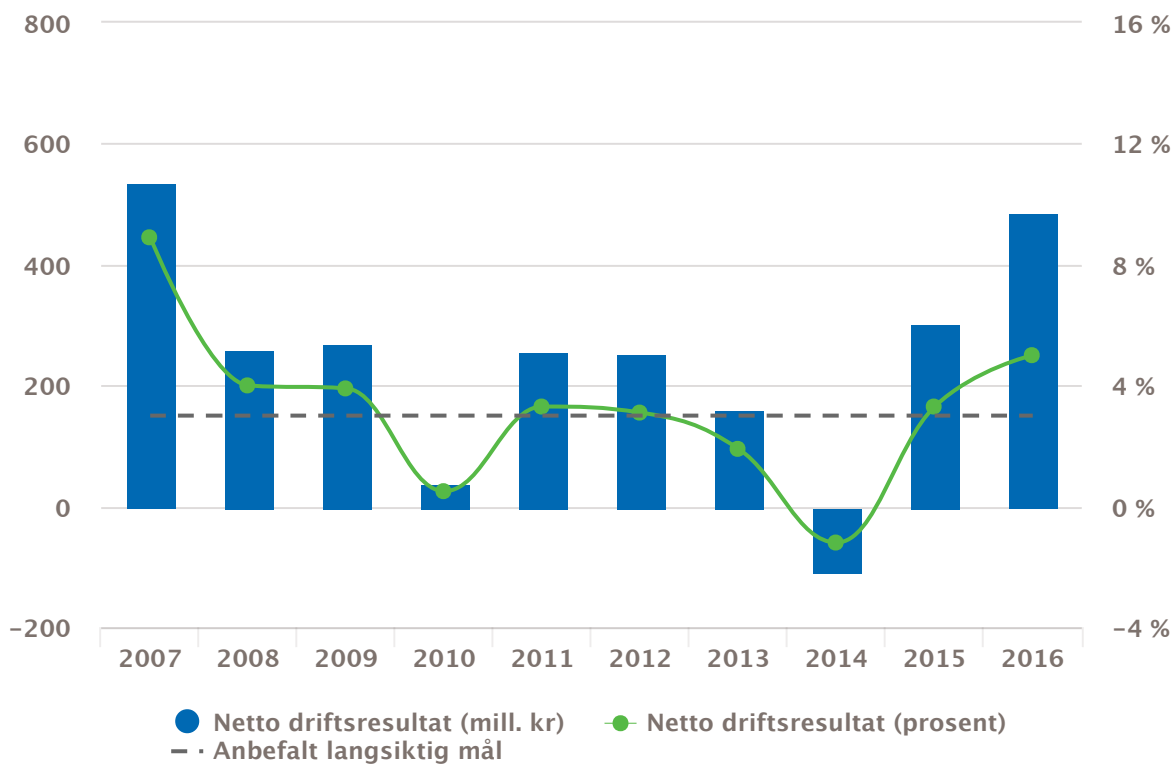
3.1.2 Netto driftsresultat

Netto driftsresultat

Netto driftsresultat er en av de viktigste indikatorene for økonomisk balanse. Netto driftsresultat framkommer når brutto driftsresultat (driftsinntekter minus driftsutgifter) reduseres for avdrag og netto renteutgifter, samt korrigeres for motpost avskrivninger. Netto driftsresultat viser overskuddet på årets drift før bruk av og avsetninger til fond, samt overføring til investeringer.

Netto driftsresultat i 2016 ble kr 484,3 mill. og utgjorde 5,0 % av kommunens driftsinntekter. Budsjettjustert netto driftsresultat var på 2,1 %. Hovedårsaken til et høyere resultat enn justert budsjett er høyere frie inntekter og lavere driftskostnader (bl.a. mindreforbruk generelt).

Netto driftsresultat må også ses over tid. I løpet av de siste 5 år har Stavanger kommune et snitt på 2,4 %, hvilket er lavere enn måltallet. Utviklingen over tid vises i figur 3.1. Inntektsføring av momskompensasjon fra investeringer ble gradvis overført fra drifts- til investeringsregnskapet fra og med 2010 og med full effekt fra 2014¹.

Figur 3.1 Netto driftsresultat i kroner og prosent av driftsinntekter (ekskl. finansinntekter) for Stavanger kommune i årene 2007-2016.

Netto driftsresultat for ASSS-kommunene var 4,5 % i 2016, mens gjennomsnitt alle kommuner var på 3,8 % (kommunekasse-tall).

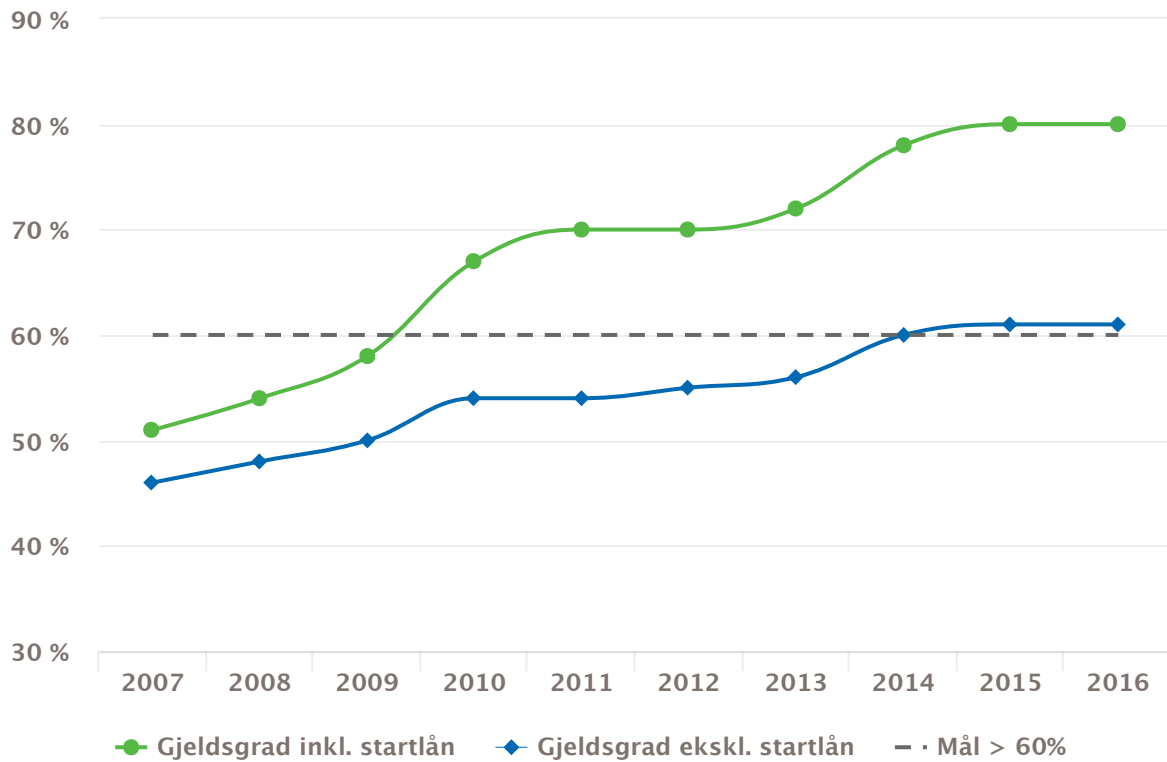
¹ Korrigert for inntektsføring i driften av momskompensasjon fra investeringer i årene 2012-2013, gir det en gjennomsnittlig sats på 1,8 % i netto driftsresultat siste 5 år.

3.1.3 Gjeldsgrad

Gjeldsgrad

Gjeldsgraden viser forholdet mellom brutto lånegjeld og driftsinntekter (ekskl. finansinntekter), og er et nøkkeltall som gir en indikasjon på kommunens økonomiske handlefrihet. Startlån er inkludert i brutto lånegjeld.

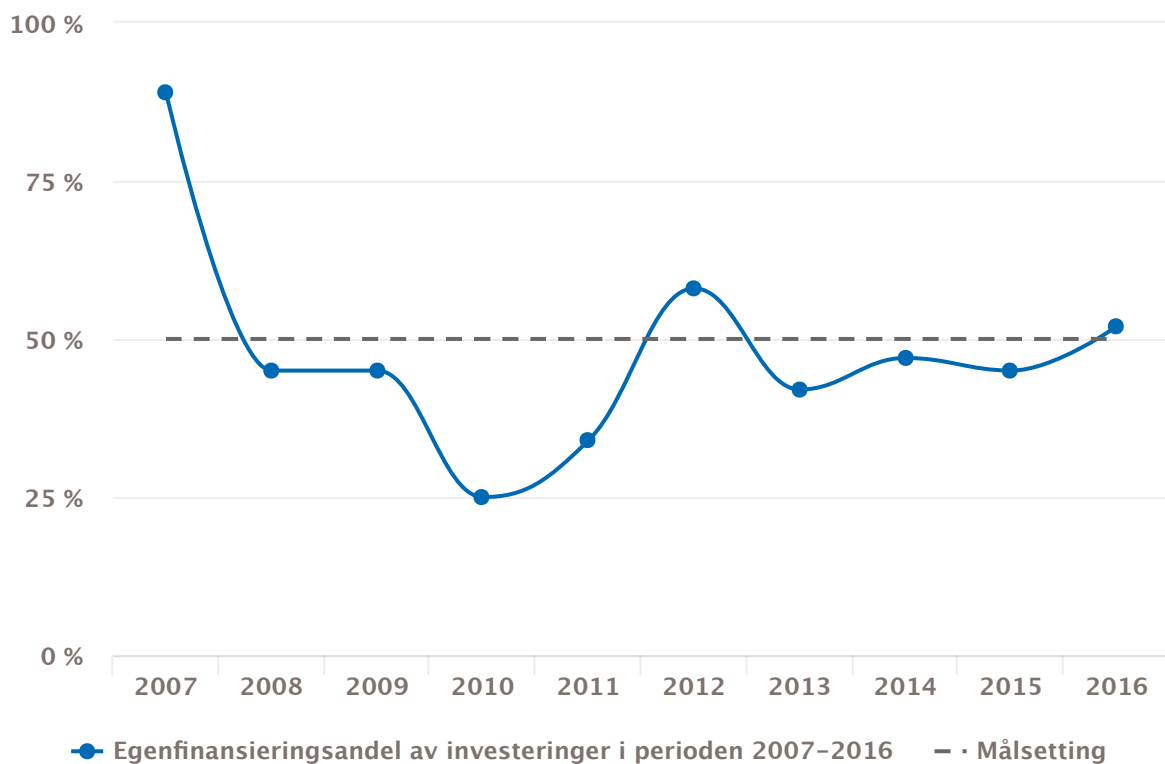
Stavanger kommune har som målsetting at gjeldsgraden eksklusiv startlån over tid ikke skal ligge høyere enn 60 %. Kommunen hadde per 31. desember 2016 en brutto lånegjeld på kr 7,8 mrd., hvorav startlån utgjorde kr 1,9 mrd. Dette ga en gjeldsgrad inklusiv startlån på 80 %, og en gjeldsgrad eksklusiv startlån på 61 %. Gjeldsgraden var følgelig også i 2016 rett i overkant av det langsiktige målet på 60 %.

Figur 3.2 Gjeldsgrad

3.1.4 Egenfinansiering av investeringer

Kommunens langsiktige målsetting er at investeringene over tid skal være minst 50 % egenfinansiert. Egenfinansiering av investeringer i 2016 tilsvarer 52 % av brutto investeringsutgifter ekskludert avdrag og utlån til startlån, Stavanger bolig KF og Stavanger utvikling KF. I egenfinansiering av investeringer inngår blant annet inntekter knyttet til salg av eiendommer, momskompensasjon og overføringer fra staten. I 2016 har Stavanger kommune mottatt betydelige øremerkede midler til blant annet rehabilitering og vedlikehold som gjør at kommunen oppnår høyere egenfinansiering i et enkelt år. Egenfinansieringsinntekter er nærmere omtalt i avsnitt 3.2.1 (<http://arsrapport2016.stavanger.kommune.no/3-okonomisk-resultat/3-2-analyser-av-investeringsregnskapet/3-2-1-investeringsinntekter/>). Figur 3.3 viser egenfinansieringsandel av investeringer i perioden 2007-2016.

Figur 3.3 Egenfinansieringsandel av investeringer i perioden 2007-2016

3.1.5 Investeringsregnskapet

Brutto investeringsutgifter ekskludert finanstransaksjoner ble kr 1,16 mrd. i 2016. Dette er om lag kr 123 mill. lavere enn justert budsjett. Årsaken til dette er endret finansiell framdrift på flere store investeringsprosjekter. Investeringsinntekter ble i 2016 kr 443 mill., som er kr 6 mill. høyere enn justert budsjett. Endret finansiell framdrift i gjennomføring av flere investeringsprosjekter, samt lavere utbetalt startlån medførte at finansieringsbehov i 2016 ble kr 52,8 mill. lavere enn justert budsjett. Som følge av dette ble bruk av lån kr 101 mill. lavere. Udisponerte lånemidler fra 2016 er forventet brukt i løpet av 2017 for å finansiere utgifter som ble forskjøvet mellom regnskapsårene.

Linje	Hovedoversikt investeringer	Regnskap 2016	Justert budsjett 2016	Avvik	Regnskap 2015
1	Sum investeringsinntekter	-443 334	-437 525	5 809	-369 266
2	Brutto Investeringsutgifter	1 161 842	1 285 317	123 474	1 148 483
3	Finanstransaksjoner	568 342	491 815	-76 527	422 103
4	Finansieringsbehov	1 286 850	1 339 607	52 756	1 201 320
5	Dekket slik:				
6	Bruk av lån	884 932	986 915	101 982	890 134
7	Salg av aksjer	0	0	0	0
8	Mottatte avdrag på utlån	191 035	148 600	-42 435	214 775
9	Overføring fra driftsregnskapet	205 873	204 092	-1 781	76 998

Linje	Hovedoversikt investeringer	Regnskap 2016	Justert budsjett 2016	Avvik	Regnskap 2015
10	Bruk av bundne driftsfond	0	0	0	847
11	Bruk av investeringsfond	5 008	0	-5 008	18 566
12	Sum finansiering	1 286 850	1 339 607	52 756	1 201 320
13	Udekket	0	0	0	0

Tabell 3.2 Hovedoversikt investeringer

3.1.6 Driftsregnskapet

Driftsregnskapet for 2016 viser et regnskapsmessig resultat på kr 159,4 mill. og er like i overkant av resultatet for 2015 på kr 149,7 mill.

Driftsinntektene i 2016 ble høyere enn driftskostnadene og bidrar dermed til et brutto driftsresultat på kr 334,5 mill. sammenlignet med kun kr 16,0 mill. i 2015.

Brutto driftsresultat

Brutto driftsresultat er differansen mellom brutto driftsinntekter og brutto driftsutgifter. Brutto driftsresultat korrigert for finanstransaksjoner gir netto driftsresultat.

Netto driftsresultat ble positivt i 2016 med kr 484,3 mill. og er høyere enn tilsvarende resultat i 2015 på kr 302,5 mill. Resultatene framkommer i tabell 3.3.

Regnskapsmessig mer- eller mindreforbruk

Når netto driftsresultat korrigeres for budsjetterte overføringer til investeringsregnskap, avsetning til og bruk av fond, samt bruk av tidligere års regnskapsmessige mindreforbruk, får en et regnskapsmessig mer- eller mindreforbruk.

Hovedoversikt drift	Regnskap 2016	Justert budsjett 2016	Avvik	Regnskap 2015
Sum driftsinntekter	-9 771 579	-9 365 879	405 700	-9 265 121
Sum driftsutgifter	9 437 042	9 263 902	-173 140	9 249 107
Brutto driftsresultat	-334 538	-101 977	232 561	-16 014
Resultat eksterne finanstransaksjoner	191 811	210 723	18 912	202 982
Motpost avskrivninger	-341 607	-307 212	34 395	-489 494
Netto driftsresultat	-484 334	-198 466	285 868	-302 526
Netto avsetninger, fond	119 073	-5 626	-124 699	75 850
Overført til investeringsregnskapet	205 874	204 092	-1 782	76 998
Årsresultat, regnskapsmessig mindreforbruk	-159 387	0	159 387	-149 678

3.1.7 Balanseregnskapet

Balanseregnskapet viser en samlet økning i eiendelene på kr 937 mill. i 2016. Etableringen av Stavanger bolig KF og Stavanger utvikling KF ga en netto reduksjon i eiendelene på kr 485 mill. Anleggsmidlene økte imidlertid med kr 544 mill. som følge av aktiverte investeringer og økte pensjonsmidler. Økningen i omløpsmidler på kr 393 mill. er hovedsakelig et resultat av økte bankinnskudd. Etableringen av foretakene bidro videre til at oppbyggingen av egenkapitalen var langt lavere enn økningen i den langsiktige gjelden. Økte pensjonsforpliktelser utgjorde 48 % av samlet økning i langsiktig gjeld. Arbeidskapitalen er styrket med kr 320 mill. fra 2015 til 2016. Balanseregnskapet er nærmere omtalt i 3.4. (<http://arsrapport2016.stavanger.kommune.no/3-okonomisk-resultat/3-4-analyser-av-balanseregnskapet/>)

Balanseregnskapet (alle tall i mill. kr.)	Regnskap 2016	Andel 2016	Regnskap 2015	Andel 2015	Endring 2016-2015
Anleggsmidler	24 723	90,0 %	24 179	91,1 %	544
Omløpsmidler	2 758	10,0 %	2 364	8,9 %	393
Sum eiendeler	27 481	100,0 %	26 544	100,0 %	937
Egenkapital	8 435	30,7 %	8 296	31,3 %	139
Langsiktig gjeld	17 359	63,2 %	16 634	62,7 %	725
Kortsiktig gjeld	1 686	6,1 %	1 613	6,1 %	73
Sum egenkapital og gjeld	27 481	100,0 %	26 544	100,0 %	937
Arbeidskapital	1 071		751		320

Tabell 3.4 Balanseregnskap. Alle tall i mill. kr.

« 3 ØKONOMISK RESULTAT

3.2 Analyser av investeringsregnskapet

Investeringsregnskapet omfatter utgifter og inntekter til investeringer i bygg og anlegg, kjøp og salg av aksjer/andeler, renter og avdrag, videre utlån og utlån av egne midler. I investeringsregnskapet føres i tillegg avsetninger og bruk av fond til investeringsformål.

Linje	Hovedoversikt investeringer	Regnskap 2016	Justert budsjett 2016	Avvik	Regnskap 2015
1	Sum investeringsinntekter	-443 334	-437 525	5 809	-369 266
2	Brutto Investeringsutgifter	1 161 842	1 285 317	123 474	1 148 483
3	Finanstransaksjoner	568 342	491 815	-76 527	422 103
4	Finansieringsbehov	1 286 850	1 339 607	52 756	1 201 320
5	Dekket slik:				
6	Bruk av lån	884 932	986 915	101 982	890 134
7	Salg av aksjer	0	0	0	0
8	Mottatte avdrag på utlån	191 035	148 600	-42 435	214 775
9	Overføring fra driftsregnskapet	205 873	204 092	-1 781	76 998
10	Bruk av bundne driftsfond	0	0	0	847
11	Bruk av investeringsfond	5 008	0	-5 008	18 566
12	Sum finansiering	1 286 850	1 339 607	52 756	1 201 320
13	Udekket	0	0	0	0

Tabell 3.5 Hovedoversikt investeringer

Investeringsinntektene (linje 1 i tabell 3.5) består av inntekter fra salg av bebygd og ubebygd eiendom, overføringer fra andre, statlige overføringer, andre salgsinntekter og refusjoner. Samlede investeringsinntekter i 2016 ble kr 443,3 mill., som er kr 6 mill. høyere enn justert budsjett. Av større eiendommer som ikke ble solgt ved utgangen av 2016 kan Norges bank bygget nevnes.

Brutto investeringsutgifter (linje 2) ble kr 1 161 mill. Dette er om lag kr 123 mill. lavere enn justert budsjett. Mindre forbruket skyldes endret framdrift i gjennomføringen av flere investeringsprosjekter enn tidligere forutsatt.

Samlede finanstransaksjoner (linje 3) utgjør kr 568,3 mill. og er kr 76,5 mill. høyere enn justert budsjett. De største utgiftene som inngår i finanstransaksjoner er utlån og avdrag knyttet til startlån samt avsetninger til investeringsfond. Mottatt avdrag på startlån var kr 123,5 mill., og er om lag kr 18,6 mill. over budsjettet. Det ble satt av kr 53 mill. midler på bundne investeringsfond. Midlene er knyttet til 2

statlige tilskudd og er øremerket til konkrete prosjekter med forventet aktivitet i 2017. I tillegg ble det avsatt kr 86,2 mill. på ubudne investeringsfond jf. [2. tertialsak 2016](#)

(<http://opengov.cloudapp.net/Meetings/STAVANGER/Meetings/Details/206504>) som følge av kjente tidsforskyvninger i noen av flerårige byggeprosjekter.

Finansieringsbehov for investeringene utgjør kr 1 286,8 mill., som er kr 52,8 mill. lavere enn budsjettet. Netto investeringsutgifter for 2016 finansieres ved bruk av lån, inkludert startlån (kr 885 mill.), mottatt avdrag på utlån (kr 191 mill.), overføring fra drift (kr 205,8 mill.) og bruk av fond (kr 5 mill.)

Bruk av lån (linje 6) ble kr 102 mill. lavere enn budsjettet. Dette har i hovedsak sammenheng med endret fremdrift av investeringsprosjekter enn tidligere forutsatt, lavere utbetalt Startlån, samt høyere mottatt avdrag relatert til utlån enn budsjettet.

Mottatte avdrag på utlån føres i investeringsregnskapet. Dette gjelder primært avdrag på startlån og avdrag på ansvarlige lån til Lyse energi. Avviket på kr 42 mill. på posten mottatte avdrag, skyldes i all hovedsak høyere mottatt avdrag på startlån og mottatt avdrag fra Base property AS.

3.2.1 Investeringsinntekter

Investeringsinntektene består av inntekter fra salg av bebygd og ubebygd eiendom, overføringer fra andre, statlige overføringer, andre salgsinntekter og refusjoner. Samlede investeringsinntekter ble i 2016 kr 443,3 mill., som er kr 6 mill. høyere enn justert budsjett.

I tertialrapportene i 2016 ble budsjetterte salgsinntekter nedjustert fra kr 260,6 mill. til kr 184 mill., dvs. en reduksjon på kr 76,6 mill. på grunn av forventet salgstidspunkt for enkelte eiendommer.

Regnskapsførte salgsinntekter fra arealer og bygninger ved utgangen av året ble kr 144,6 mill. Dette er kr 39,3 mill. lavere enn justert budsjett og følger av at Norges bank bygget og Utenriksterminalen ikke ble solgt i 2016. Av større eiendommer som ble solgt i 2016 kan Hermetikkfagskolen og laboratorium (kr 63 mill.), Bybergstykket (kr 39,4 mill.), Godalsveien (kr 3 mill.), Kalhammeren (30,2 mill.), etteroppgjør Jåtten øst (kr 1,6 mill.), Gamle Forusvei (kr 1,3 mill.) nevnes.

Mottatt kompensasjon for merverdiavgift ble kr 172,5 mill. og var kr 31,7 mill. over justert budsjett.

Statlige overføringer, overføringer med krav til motytelse og andre overføringer ble totalt kr 126,2 mill. Overføringene er relatert til oppstartstilskudd til Austbø bofellesskap (kr 11,9 mill.), spillemidler til flere gjennomførte prosjekter (totalt kr 15 mill.), tilskudd fra norsk kulturråd knyttet til atelierhus og prøvelokale for dans ved Nye Tou (kr 2,7 mill.). I tillegg er det mottatt statlige øremerkede midler til sikring av friluftsområder (kr 8 mill.) og tilskudd til kollektivtransport trase på Gamleveien (kr 30 mill.).

Stortinget vedtok 17. juni 2016 ved behandlingen av revidert nasjonalbudsjett 2016 et øremerket tilskudd til kommuner på Sørlandet og Vestlandet på 400 mill. kroner til vedlikehold og rehabilitering av veier, bygg og anlegg som er eid av kommunen. Stavanger kommune sin andel utgjorde kr 77 mill. og midlene er disponert i henhold til bystyresak [98/16](#) (<http://opengov.cloudapp.net/Meetings/STAVANGER/Meetings/Details/206502>) (tertialrapportering per 30. april 2016) og bystyresak [142/16](#)

(<http://opengov.cloudapp.net/Meetings/STAVANGER/Meetings/Details/206504>) (tertialrapportering per 31. august 2016). Tabell 3.6 viser vedtatte bevilgninger samt forbruk per 31. desember 2016 tilknyttet prosjekter som er finansiert med tiltaksmidlene. Kr 5 mill. av midlene ble overført til Stavanger bolig KF til bruk på rehabilitering av boliger. Det ble per 31. desember 2016 disponert kr 48,5 mill. av den totale summen. Noen av prosjektene ble imidlertid ikke sluttført ved utgangen av 2016 og vil i henhold til inngåtte kontrakter og aktivitetsplaner ferdigstilles i løpet av 2017. Resterende midler på kr 28,5 mill. er avsatt på bundne

investeringsfond og er øremerket til finansiering av disse prosjektene. Av dette er kr 1,6 mill. avsatt på bundne investeringsfond hos Stavanger bolig KF.

Prosjekt	Regnskap 2016	Bevilgning	Avvik
Hillevåg torg	503	5 700	5 197
Rehabilitering av bygningsmassen	42 333	51 776	9 443
Kvernevik ring	3 583	12 000	8 417
Opprusting av historiske hager	393	3 000	2 607
Lekeplasser på Våland	1 026	1 000	-26
Opprusting av skolevei (turvei)	400	500	100
Opprusting av området rundt Vålandstårnet	278	3 000	2 722
Sum	48 517	76 976	28 459

Tabell 3.6 Vedtatte bevilgninger til de ulike prosjektene som er finansiert med tiltaksmidler

Overføringer og statstilskudd er i praksis vanskelige å budsjettere korrekt ut fra framdrift. Regnskaps- og budsjettall vil jevnes ut over tid, det vil si at differansene hovedsakelig skyldes forskyvning mellom budsjettårene. Rådmannen søker å begrense slike avvik mest mulig ved budsjettendringer i tertialrapportene.

3.2.2 Investeringsutgifter

Brutto investeringsutgifter i 2016 ble kr 1 162 mill. (eksklusive finanstransaksjoner), som er kr 123 mill. lavere enn justert budsjett.

Investeringsprosjekter pågår ofte over mer enn ett kalenderår, slik at budsjett – og regnskapstall må ses samlet over en periode på 2-3 år, idet avvikene mellom budsjett og regnskap hovedsakelig skyldes tidsforskyvninger, dvs. endret finansiell framdrift. Forsinkelser/tidsforskyvninger kan ha ulike årsaker, for eksempel uforutsette forhold i forbindelse med grunnverv, endrede vedtak knyttet til reguleringsplaner, omfattende kontraktsforhandlinger, endret finansieringstidspunkt enn tidligere forutsatt etc.

Byggeprosjekter som hadde størst mindreforbruk sammenlignet med justert budsjett i 2016, var Bjørn Farmannsgate barnebolig (kr 18,6 mill.), Nye Tou (16,2 mill.) Byggeprosjektet som hadde størst merforbruk i forhold til årsbudsjett var Lervig sykehjem (kr 16,4 mill.). Mottatte faktura for kulverten over motorveien ble kr 52 mill. høyere enn justert budsjett i 2016. Det gjøres oppmerksom på at oppnevnte mer/mindreforbruk i 2016 skyldes kun tidsforskyvninger.

Vann- og avløpsverket hadde i 2016 et merforbruk på om lag kr 15. mill. mens i 2015 ble forbruket kr 17,7 mill. lavere enn budsjettet. Merforbruket i 2016 er hovedsakelig knyttet til ledningsfornyelse og skyldes etterslep fra foregående år, utvidelse av prosjekter (Musegata, Ekrehaugen, Sara Berges gate og Bøkelunden) og forsering av prosjekt på grunn av akutt hendelse (Verksgata, brudd på pumpeledning).

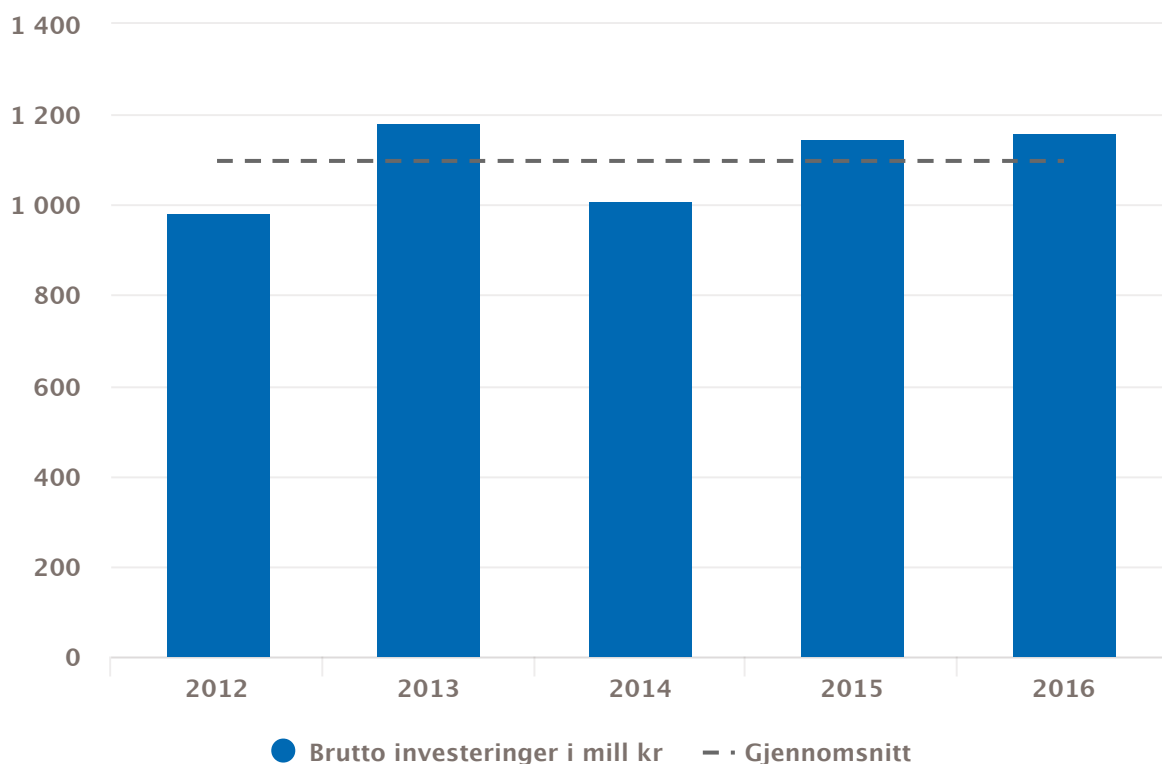
I handlings- og økonomiplan 2016-2019 var det flere investeringsprosjekter som var relatert til virksomheten som ble skilt ut i forbindelse med etablering av Stavanger utvikling KF og Stavanger bolig KF jfr. bystyresaker [96/16](#) (<http://opengov.cloudapp.net/Meetings/STAVANGER/Meetings/Details/206502>) og [97/16](#)

(<http://opengov.cloudapp.net/Meetings/STAVANGER/Meetings/Details/206502>) samt justeringer i 2. tertialsak 142/16

(<http://opengov.cloudapp.net/Meetings/STAVANGER/Meetings/Details/206504>). Investeringsprosjektene som ble overført til Stavanger bolig KF omfatter oppføring, kjøp og rehabilitering omsorgsboliger, samt boliger for vanskeligstilte og flyktninger. Investeringsprosjektene som ble overført til Stavanger utvikling KF omfatter kjøp, utvikling og byggemodning av eiendommer. Overføringen fra bykassen ble utført teknisk ved reduksjon av investeringsutgifter mot tilsvarende økning av utlån til foretaket.

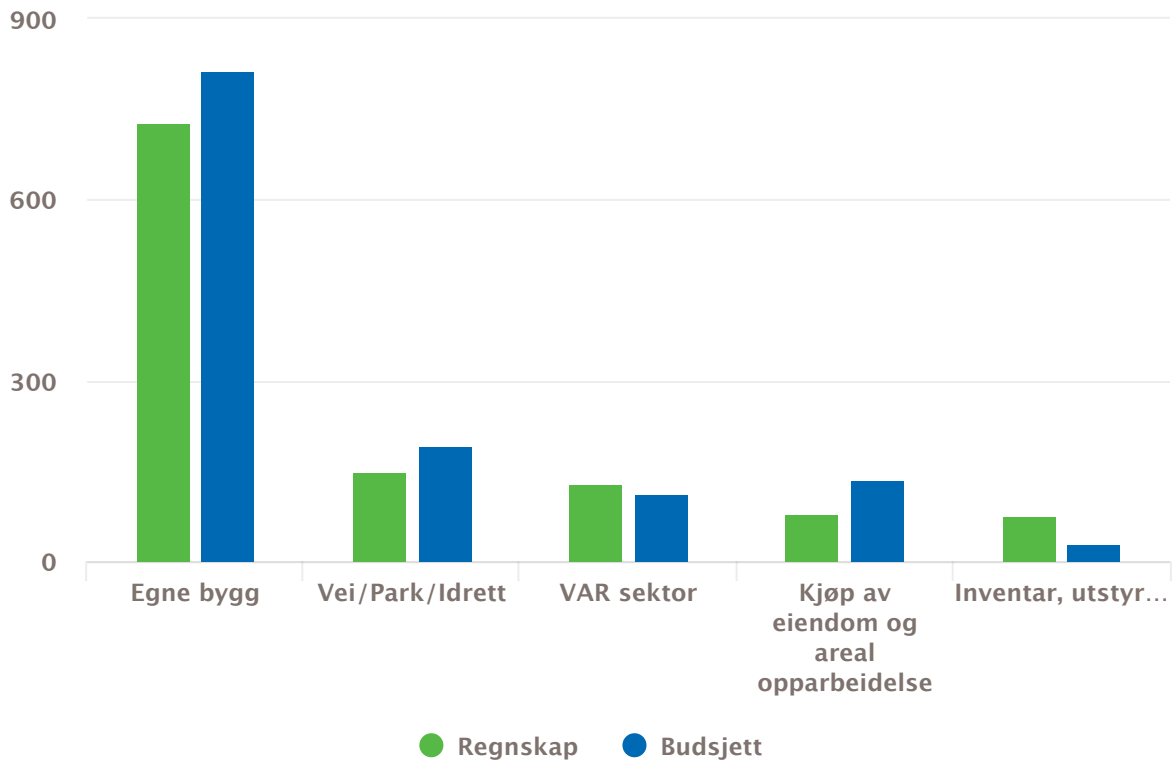
Brutto investeringsnivå ekskludert finanstransaksjoner de siste 5 årene framgår av figur 3.4.

Gjennomsnittlig årlig investeringsnivå de siste 5 årene har vært på kr 1 097 mill. Investeringsnivået i 2016 ble høyere enn gjennomsnittet for de siste 5 årene.

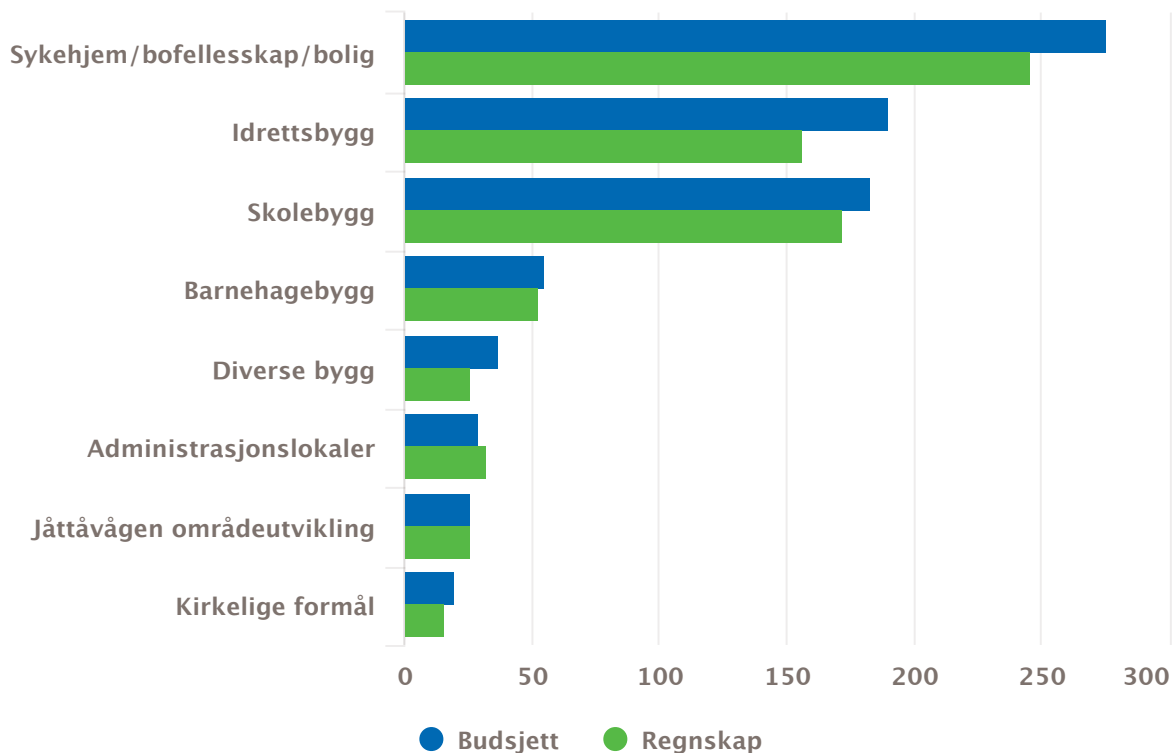
Figur 3.4 Brutto investeringer ekskludert finanstransaksjoner 2012-2016. Beløp i hele mill. kr.

Figur 3.5 viser fordeling av bruttoinvesteringsutgifter etter formål, både budsjett- og regnskapsmessig. I kategorien kjøp av eiendom og arealopparbeidelse inngår blant annet avsatte midler til arealanskaffelse på Storhaug øst (Urbane sjøfront kr 40 mill.), det er i 2016 lagt til rette for anskaffelse av tomt i dette området. Avviket skyldes at kjøpet ikke fant sted i 2016.

Figur 3.5 Brutto investeringsutgifter fordelt etter hovedformål. Beløp i hele mill. kr

De samlede investeringene på kr 727 mill. i ulike administrasjons- og formålsbygg fordeler seg på hovedområder som spesifisert i figur 3.6. Det presiseres at avvikene mellom regnskap og årets budsjett hovedsakelig gjelder finansiell framdrift.

Figur 3.6 Sum bruttoinvesteringsutgifter egne bygg. Beløp i hele mill. kr.

Investeringsutgifter knyttet til sykehjem/bofellesskap og kommunale boliger utgjorde om lag kr 276 mill. og var største investeringskategorien i 2016. Her inngår prosjektene Lervig sykehjem (kr 211,4 mill.), Bjørn Farmansgate barnebolig (kr 5,2 mill.) og Lassahagen bofellesskap (kr 4 mill.). Forbruket i denne kategorien var i 2016 kr 30 mill. lavere enn budsjettet og skyldes finansiell fremdrift knyttet til enkelte byggeprosjekter deriblant Bjørn farmansgate barnebolig.

Det største investeringsprosjektet som inngår i skolebygg i 2016 er Eiganes skole (kr 123,3 mill.). Investeringsprosjekter innenfor skolebygg hadde et samlet mindreforbruk på kr 11 mill., hvorav kr 7 mill. er relatert til prosjektet Eiganes skole.

Investeringer i idrettsbygg i 2016 ble kr 156 mill. De største enkeltprosjektene som inngår i denne kategorien er Nye Gamlingen (kr 62,4 mill.), Garderobeanlegg Midgjord (kr 20,3 mill.), Tasta skatepark del 1 (kr 19,6 mill.), Kvernevik svømmehall (kr 20,3 mill.).

Investeringer i barnehagebygg ble kr 55 mill. og er blant annet relatert til Ytre Tast barnehage avd. Vardenes (kr 8,1 mill.) Emmaus barnehage sør (kr 28,6 mill.).

Det største investeringsprosjektet knyttet til administrasjonslokaler er Olav Kyrres gate 19 (kr 18,5 mill.).

Det største enkelt prosjektet under kategorien diverse bygg er energiltak på kommunale bygg (kr 22,4 mill.)

De største prosjektene knyttet til kirkelig formål i 2016 er restaurering av Domkirken (kr 11,5 mill.) og rehabilitering av taket til krematoriet (kr 2,8 mill.).

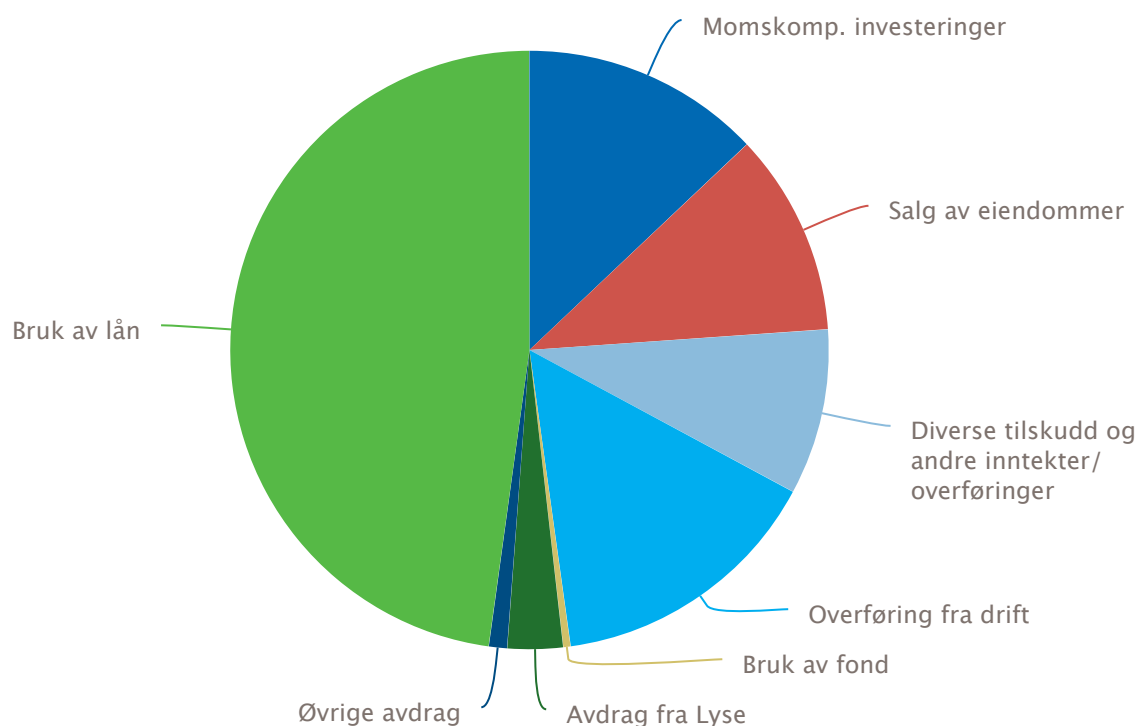
Tabell 3.7 viser oversikt over noen av ferdigstilte byggeprosjekter i 2016. For de prosjektene der det ikke er avlagt sluttregnskap per 31. desember 2016, forutsettes det avlagt i løpet av 1. halvår 2016.

Prosjekt	Prosjektkategori	Akkumulert regnskap per 31.12.2016	Kostnadsramme
Kvernevik svømmehall	Idrettsbygg	132,2 mill.	136,3 mill.
Eiganes skole	Skolebygg	235,4 mill.	235,4 mill.
Emmaus barnehage	Barnehagebygg	51,6 mill.	53,3 mill.
Barnehage på Eiganes (Fransk barnehage)	Barnehage bygg	30 mill.	30,5 mill.
Lassahagen bofellesskap	Bofellesskap	17,3 mill.	20 mill.

Tabell 3.7 Noen av ferdigstilte byggeprosjekter i 2016

3.2.3 Finansiering av investeringer

Kommunens investeringsutgifter finansieres med låneopptak og egne inntekter. Låneopptak ekskludert utlån utgjorde 48 % av finansieringen i 2016. De største egenfinansieringskildene var relatert til mottatt momskompensasjon, overføring fra drift, salg av eiendommer, samt diverse statlige tilskudd. Figur 3.7 viser forholdet mellom de ulike finansieringskildene av investeringer ekskl. mottatte avdrag tilknyttet utlån (startlån).

Figur 3.7 Finansiering av investeringer

Regnskapet viser at bruk av lånemidler i 2016 korrigert for utlån var på kr 612 mill. Dette er om lag kr 111,7 mill. lavere enn justert budsjett og følger av endret finansiell framdrift i gjennomføringen av flere investeringsprosjekter enn tidligere forutsatt. Udisponerte lånemidler fra 2016 er forventet brukt i løpet av 2016.

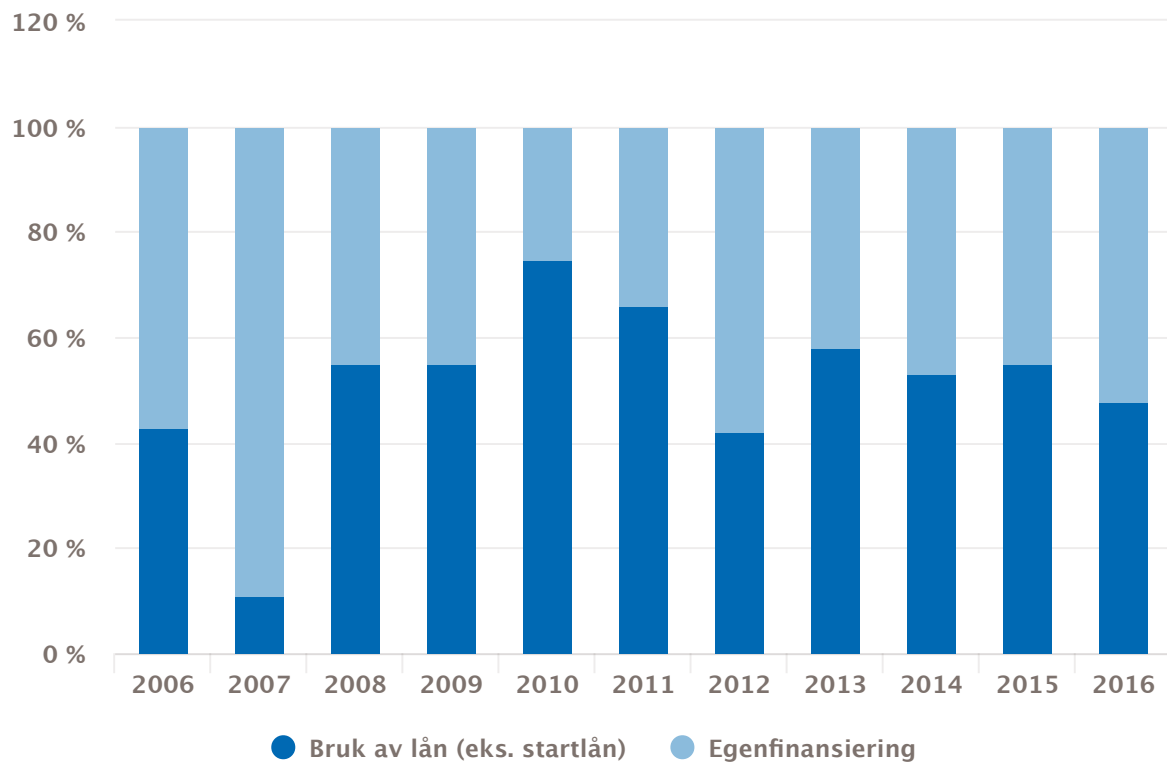
Mottatt moms kompensasjon på kr 172,5 mill. var en av de største inntektskildene i 2016 og utgjorde 13 % av finansieringen. Moms kompensasjonen ble om lag kr 31,7 mill. høyere enn budsjettet.

Mottatte avdrag på utlån føres i investeringsregnskapet. Utenom mottatte avdrag relatert til startlån mottok kommunen avdrag fra Lyse på kr 43,7 mill., avdrag fra Base property AS var på kr 15 mill. I tillegg ble det mottatt avdrag på kr 3,5 mill. på diverse utlån.

Diverse tilskudd, inntekter og overføringer ble kr 126 mill. og utgjorde 9 % av finansiering av investeringer. Her inngår blant annet overføringer med krav til motytelse og øremerkede statlige midler.

Overføringene fra driftsregnskap på kr 205,9 mill. var den største egenfinansieringskilden og utgjorde 15 % av finansieringen av investeringsutgiftene.

Figur 3.8 viser utviklingen i finansieringen av brutto investeringsutgifter (ekskludert utlån) med låneopptak og egenfinansiering i perioden 2006-2016.

Figur 3.8 Forholdet mellom egenfinansiering og låneopptak 2006-2016

« 3 ØKONOMISK RESULTAT

3.3 Analyser av driftsregnskapet

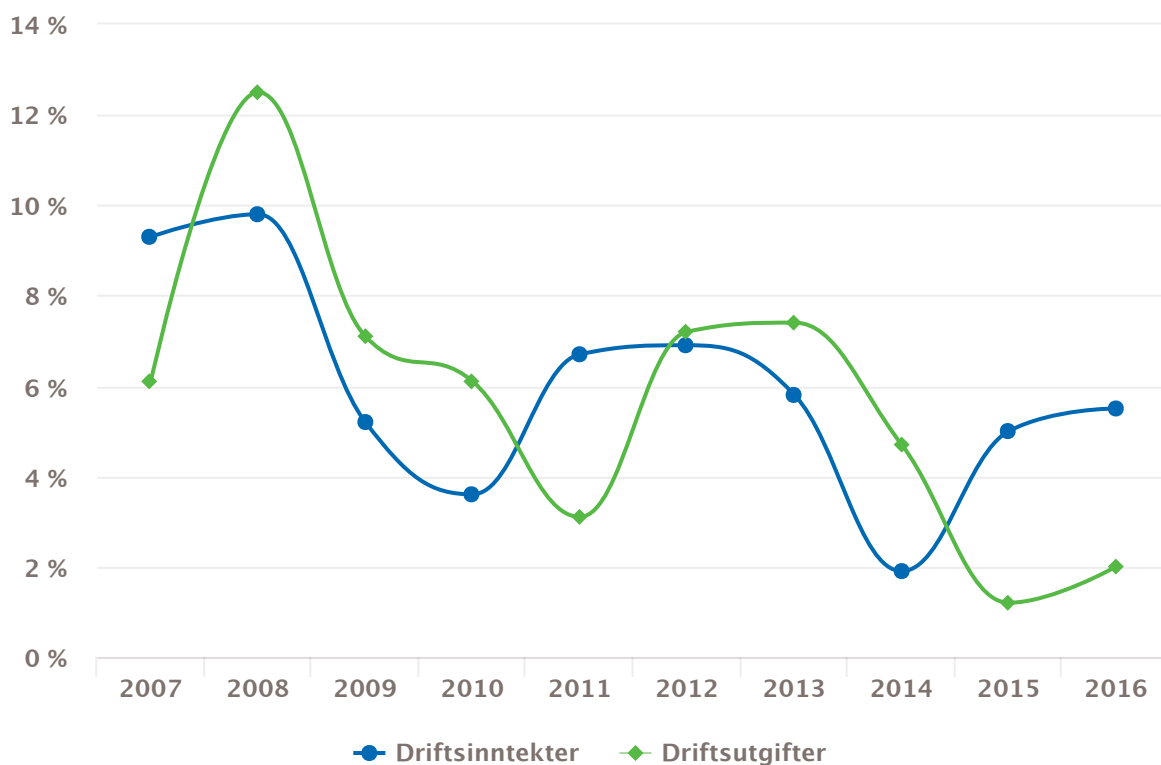
I det følgende presenteres driftsregnskapet for 2016 i form av utdrag fra hovedoversiktene og tilhørende analyser. Vesentlige avvik mellom regnskapet og budsjettet er kommentert.

Økonomistyring for virksomhetene

Kravet til økonomistyring for virksomhetene er i gjeldende budsjettreglement at de skal styre innenfor den til enhver tid gjeldende netto driftsramme. Dette innebærer at det kan framkomme mer- og mindreforbruk på utgiftsarter samtidig som det da kan fremkomme mer- og mindreinntekter på inntektsarter, mens totalresultatet er innenfor virksomhetens netto driftsrammer. Dette påvirker oversiktene som følger videre i dette kapitlet med hensyn til avvik på deelementene i oversiktene.

Avvik som relateres til virksomhetsområdene omtales i tjenestekapitlene i årsrapportens kapittel 5-7.

Over tid har driftsutgiftene hatt en relativt høyere vekst enn driftsinntektene i Stavanger kommune, jf. figur 3.9. Grepene for å snu utviklingen i 2015 er videreført i 2016. Samlet ble utgiftsveksten lavere enn veksten i driftsinntektene og bidro til å skape et bedre økonomisk handlingsrom.

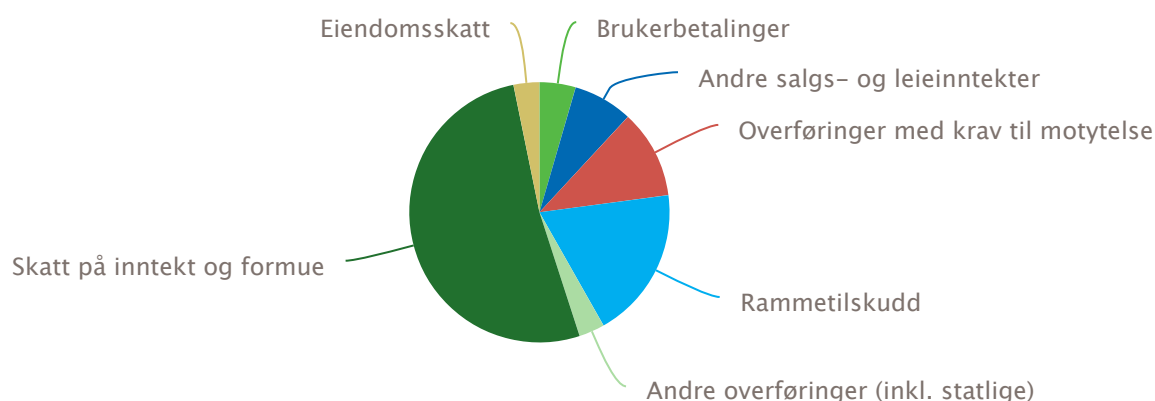

Figur 3.9 Prosentvis vekst i brutto driftsinntekter og i brutto driftskostnader de siste 10 år i Stavanger kommune

3.3.1 Driftsinntekter

Kommunens samlede driftsinntekter eksklusive finansinntekter i 2016 ble kr 9 772 mill. Dette er en økning på kr 506 mill. tilsvarende 5,5 % fra 2015. Sett mot justert budsjett 2016 viser regnskapet merinntekter på kr 406 mill. I 2016 er kr 94,5 mill. av driftsinntektene overført til 2017 i form av øremerkede og bundne midler som ikke fullt ut er benyttet i 2016 (tilsvarende i 2015 var kr 98 mill.).

Figur 3.10 viser de ulike kildene til inntekter og deres andel av driftsinntektene. Inntekts- og formuesskatt er den største inntektskilden og utgjør om lag 52 % av de totale driftsinntektene i 2016.

Figur 3.10 Forholdet mellom de ulike artene av driftsinntekter for Stavanger kommune 2016

I tabell 3.8 er bykassens hovedinntektskilder satt opp.

Linje	Driftsinntekter	Regnskap 2016	Justert budsjett	Avvik	Regnskap i % av budsjett	Regnskap 2015
1	Brukerbetalinger	-440 354	-439 672	682	100,2	-454 444
2	Andre salgs- og leieinntekter	-725 825	-685 389	40 436	106	-824 101
3	Overføringer med krav til motytelse	-1 076 276	-817 037	259 239	131,7	-900 166
4	Rammetilskudd	-1 844 101	-1 859 750	-15 649	99	-1 694 046
5	Andre statlige overføringer	-264 432	-258 207	6 225	102,4	-149 558
6	Andre overføringer	-49 263	-48 524	739	102	-31 426
7	Skatt på inntekt og formue	-5 058 582	-4 945 300	113 282	102,3	-4 930 508
8	Eiendomsskatt	-312 746	-312 000	746	100	-280 872

Linje	Driftsinntekter	Regnskap 2016	Justert budsjett	Avvik	Regnskap i % av budsjett	Regnskap 2015
9	Sum driftsinntekter	-9 771 579	-9 365 879	405 700	104	-9 265 121

Tabell 3.8 Driftsinntekter 2016. Alle tall i 1000 kr

Brukerbetalingene (linje 1) er kr 0,7 mill. høyere enn justert budsjett. Sammenlignet med regnskap 2015 viser brukerbetalningene en reduksjon på 3,1 %. Dette skyldes tekniske forhold knyttet til endringer av artskontoplanen gjeldende fra 2016 hvorpå innbetalte matpenger i SFO og barnehage nå innbetales under andre overføringer.

Eiendomsskatt (linje 8) er brutto eiendomsskatt, kr 312,7 mill. Fratrullet eiendommer med fritak utgjorde netto eiendomsskatt i 2016 kr 256,6 mill. og kun kr 0,6 mill. høyere enn justert budsjett. Økningen fra 2015 skyldes 10 % kontormessig justering av takstene i henhold til budsjettvedtaket samt i noe grad volumøkning.

Frie inntekter (linje 4 og 7)

Kommunens frie inntekter består av skatteinntekter og rammetilskudd. Inntektene kan disponeres fritt uten andre føringer fra staten enn gjeldende lover og regelverk. Gjennom inntektssystemet fordeles de frie inntektene til kommunene og til fylkeskommunene.

Frie inntekter (skatt og rammetilskudd)	Regnskap 2016	Opprinnelig vedtatt budsjett 2016	Justert budsjett 2016	Avvik justert budsjett - regnskap	Vekst fra 2015 Stavanger	Vekst fra 2015 landet
Skatt på inntekt og formue	-5 058 582	-5 092 000	-4 945 300	113 282	2,6 %	9,7 %
Rammetilskudd inkl inntektsutjevn.						
Rammetilskudd	-2 640 646	-2 640 500	-2 640 500	146		
Inntektsutjevning	797 195	888 700	781 400	-15 795		
Prosjektskjønn	-650	0	-650	0		
Ekstra vedlikeholdsmidler	0	-12 700	0	0		
Sum rammetilskudd	-1 844 101	-1 764 500	-1 859 750	-15 649	8,9 %	
Sum frie inntekter	-6 902 683	-6 856 500	-6 805 050	97 633	4,2 %	

Tabell 3.9 Sum frie inntekter 2016. Alle tall i 1000 kr

Frie inntekter i Stavanger kommune ble kr 6 903 mill. i 2016 og dermed kr 97,6 mill. høyere enn justert budsjett.

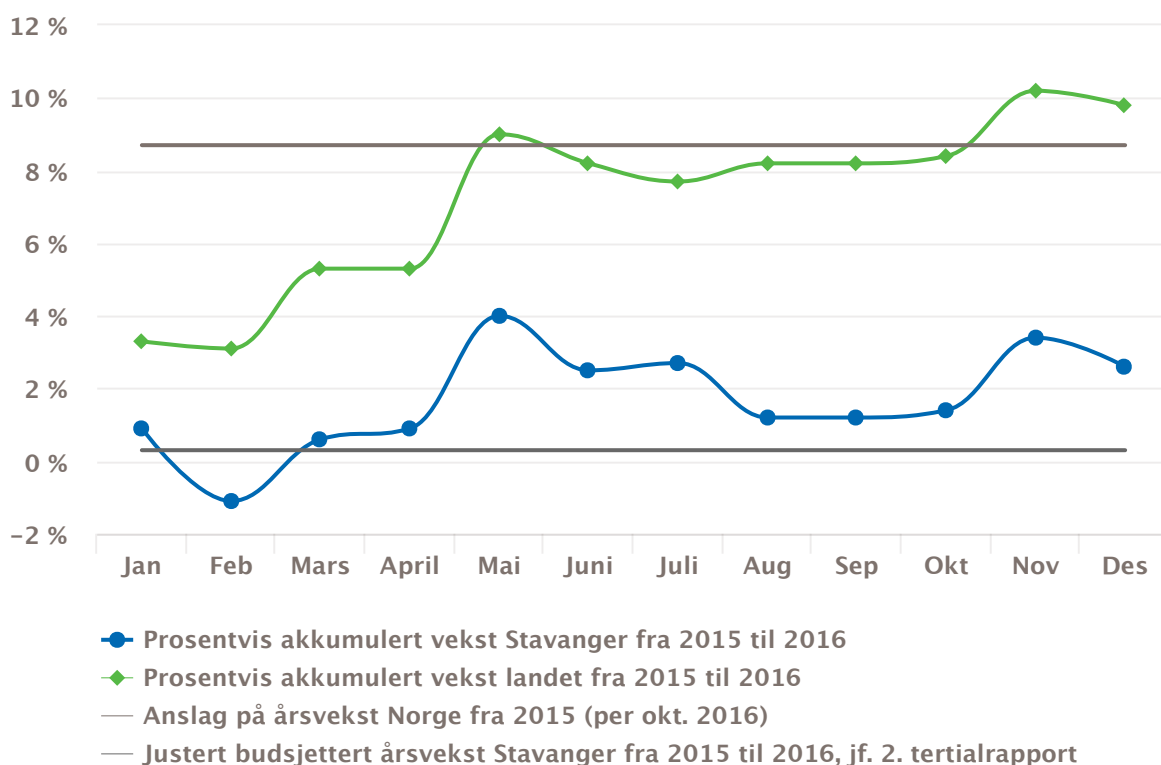
Samlet skatteinngang til Stavanger kommune i 2016 ble kr 5 058,6 mill. Dette er en vekst på kr 128,1 mill. (+ 2,6 %) sammenlignet med 2015. Skatteinngangen er kr 113,3 mill. over justert budsjett 2016. Budsjetterte skatteinntekter ble nedjustert med kr 146,7 mill. i 2016.

Alle skattearter bidro til vekst i skatteinntektene i Stavanger kommune. Veksten i forskuddstrekket ble kun 1,6 % sammenlignet med 8,0 % vekst i for landet. Pågående omstilling i det lokale næringslivet og høy arbeidsledighet blant kommunens innbyggere viser igjen. Økte restskatter (restanseoppgjør) og tilleggskatt (forskuddsskatt) resulterte i at oppgjørsmånedene november ga en høyere skatteinngang enn tidligere forutsett for Stavanger kommune.

Kommunalt skattøre for innbetalinger ad skatteåret 2016 ble økt for å kompensere den reduserte inntekten som lavere skattesats på personlige skattytere ville medføre på nasjonalt plan. Effekten for Stavanger kommune er ikke mulig å etterprøve før ligningsoppgjørene er foretatt for 2016.

Skatteinngangen for kommunene i Norge ble på kr 149,8 mrd., tilsvarende en skattevekst på 9,7 %. Anslaget for skattevekst for kommunene i 2016 ble oppjustert i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett fra 6,0 % til 6,4 %. Deretter ble anslaget økt til 8,7 % i forbindelse med forslag til statsbudsjett 2017. Hovedårsaken til veksten skyldes at personlig skatteyttere foretok en tilpasning til skattereformen i 2016 ved å ta ut store utbytter i 2015. Merskatteveksten i 2016 gir kun effekt i 2016 og blir ikke videreført i 2017. Tidligere anslag på nasjonalt hold er om lag kr 3,1 mrd. i skatteeffekt for kommunene i 2016. Lokale anslag for Stavanger kommune er beregnet tilsvarende til om lag kr 120-150 mill. og utgjør i prinsippet hele skatteveksten fra 2015 til 2016.

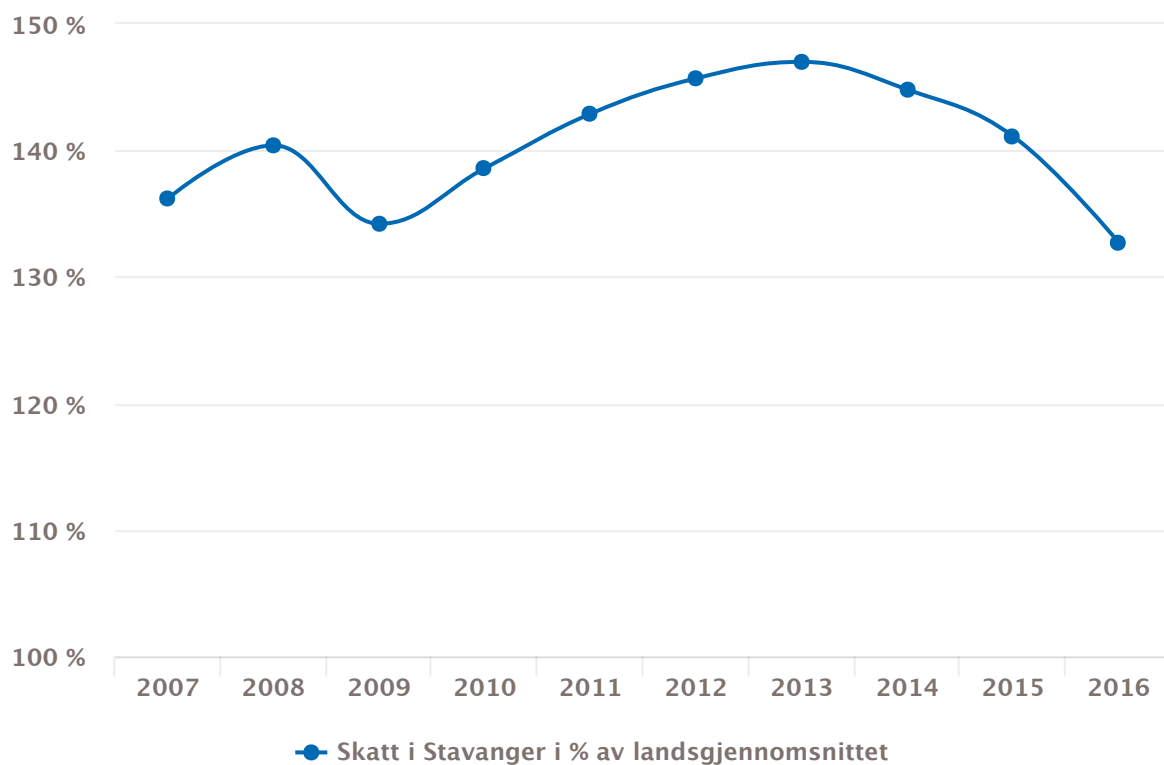
Figur 3.11 viser akkumulert skattevekst per måned i 2016 for Stavanger kommune og for kommunene samlet.

Figur 3.11 Akkumulert skattevekst per måned i 2016

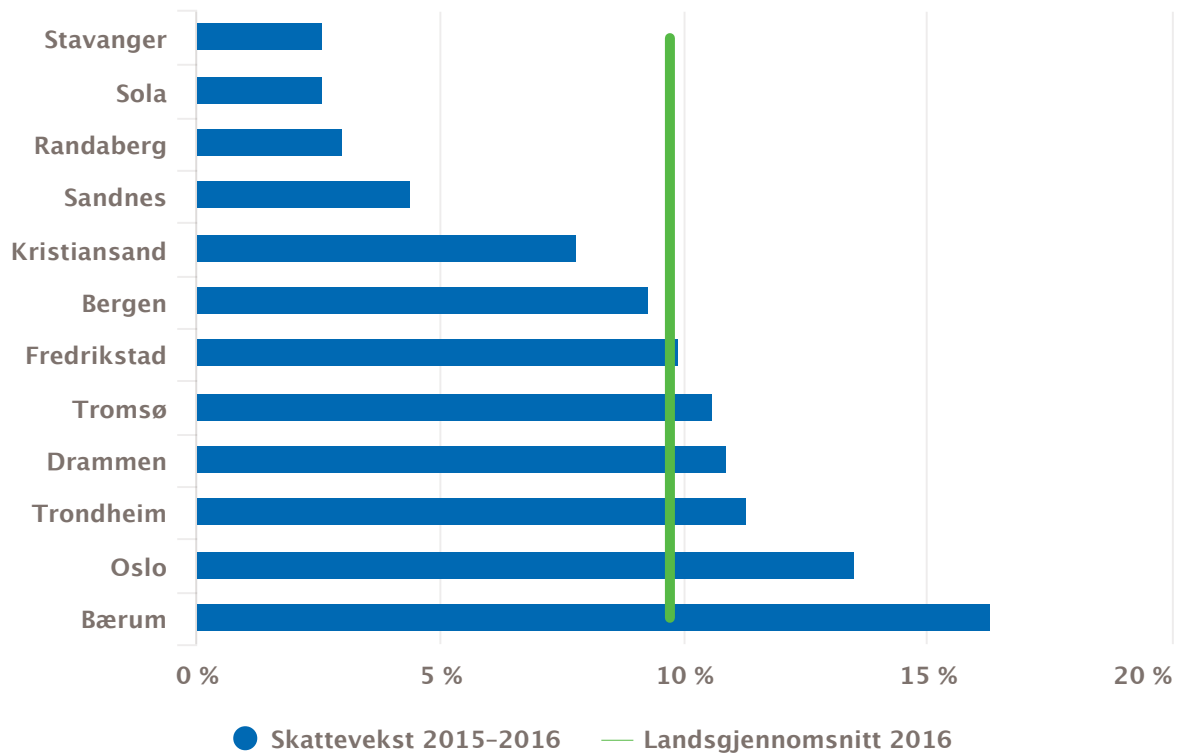
Økningen i nasjonal skatteinngang medfører en lavere skatteutjevning for Stavanger kommune sammenlignet med tidligere år. I andre tertial ble budsjettet justert for dette. Endelig nivå på skatteinngangen medførte en inntektsutjevning på kr 797,2 mill. for Stavanger kommune. Dette innebærer at trekket ble kr 15,8 mill. høyere enn budsjettet.

Stavanger kommune hadde skatteinntekter på kr 38 137 per innbygger i 2016, en økning på 2,2 % fra 2015. På landsbasis økte skatteinntektene per innbygger med 8,7 % til kr 28 733 per innbygger. Dette ga Stavanger kommune skatteinntekter på 132,7 % av landsgjennomsnittet og innebærer en nedgang fra nivået på 141,1 % i 2015. Nivået er det laveste på 10 år. Figur 3.12 viser skatt i prosent av landsgjennomsnittet over tid.

Figur 3.12 Skatteinntekt per innbygger i Stavanger i prosent av landsgjennomsnittet. Utvikling over tid

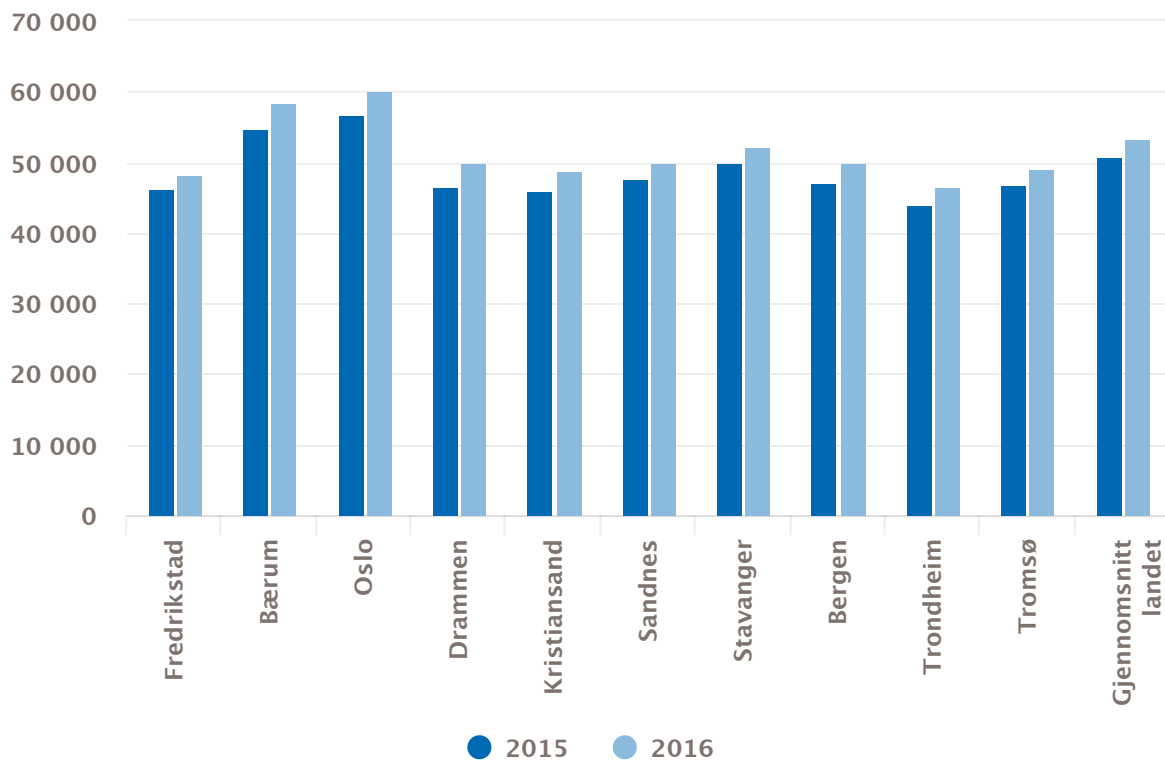
Figur 3.13 viser skattevekst i ASSS-kommunene og nabokommunene. Skatteveksten i Stavanger ble på 2,6 % og Sola kommune havnet på samme nivå. Sandnes kommune oppnådde 4,4 % skattevekst. Øvrige åtte ASSS-kommuner hadde vekstrater i intervallet 7,8 % til 16,3 %. Snittet for ASSS-kommunene ble 11,1 % sammenlignet med 9,7 % for landet.

Figur 3.13 Skattevekst ASSS-kommuner, nabokommuner og landsgjennomsnittet 2016

Med lavere skattevekst for Stavanger kommune de siste årene sammenlignet med de andre storbyene, er nå Bærum kommune nummer fem på listen over de meste skattesterke kommunene i 2016 med sine 165,5 % og Asker kommune nummer seks med 156,5 % i skatt per innbygger i prosent av landsgjennomsnittet. Øverst er de fire kraftkommunene Bykle, Modalen, Eidfjord og Sirdal. Oslo kommune er nå på tolvte plass med 134,9 % og Stavanger kommune like bak på trettende plass.

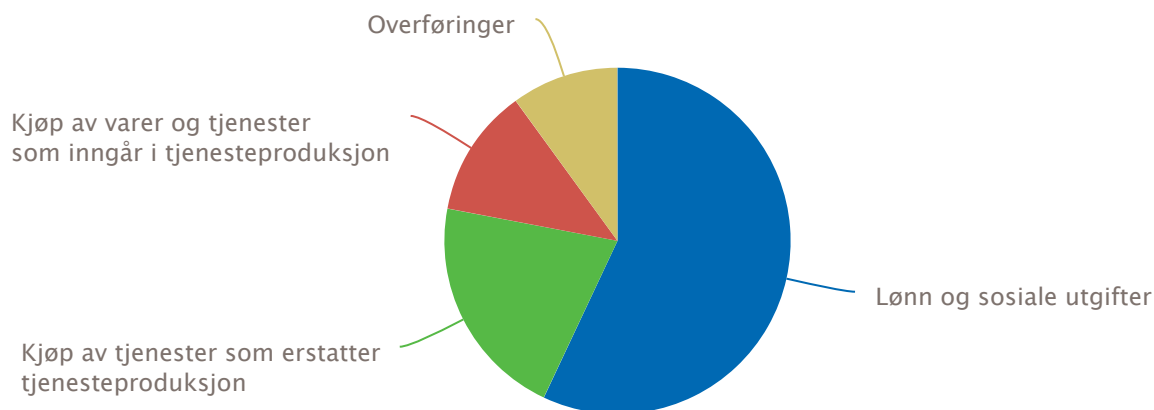
Figur 3.14 viser frie inntekter (skatt og rammetilskudd) per innbygger i 2015 og foreløpige regnskapstall for 2016 i ASSS-kommunene og gjennomsnitt for landet. I inntektssystemet blir skatteinntektene utjevnet. I tillegg foregår en tildeling av øvrige elementer i rammetilskuddet etter nærmere bestemte kriterier. Samlet medfører dette at snittet i Stavanger kommune er tredje størst av ASSS-kommunene samtidig som avstanden opp til landsgjennomsnittet har økt noe. Oslo ligger høyest av ASSS-kommunene og har en vesentlig påvirkning på landsgjennomsnittet.

Figur 3.14 Frie inntekter per innbygger i ASSS-kommunene 2015-2016

3.3.2 Driftsutgifter

Figur 3.15 viser forholdet mellom de ulike utgifts arter og de totale driftsutgifter eksklusive finansutgifter og avskrivninger. Lønn og sosiale utgifter utgjør 57 % av de totale utgiftene i 2016.

Figur 3.15 Forholdet mellom ulike typer utgifter i 2016

Kommunens samlede driftsutgifter, eksklusive finansutgifter og avskrivninger, ble i 2016 på 9 202 mill. og tilsvarer kr 165 mill. mer enn budsjettet. Sammenlignet med 2015 utgjør driftsutgiftene en økning på kr 376 mill.

Linje	Tekst	Regnskap 2016	Justert budsjett	Avvik	Regnskap i % av budsjett	Regnskap 2015
1	Lønnsutgifter og sosiale utgifter	5 251 027	5 252 405	1 378	100,0	5 057 632
2	Kjøp av varer og tjenester som inngår i tj.produksjon	1 111 746	1 034 708	-77 038	107,4	1 004 814
3	Kjøp av varer og tjenester som erstatter tj.produksjon	1 906 549	1 882 427	-24 122	101,3	1 899 309
4	Overføringer	933 448	868 495	-64 953	107,5	865 273
5	Sum driftsutgifter	9 202 770	9 038 035	-164 735	101,8	8 827 028

Tabell 3.10 Sum driftsutgifter eksklusive avskrivninger

Lønn og sosiale utgifter (linje 1) viser tilnærmet balanse mellom regnskap og budsjett 2016, men har økt med 3,9 prosent sammenlignet med 2015. Lønnsveksten skyldes en kombinasjon av ordinær lønnsvekst og en volumvekst innenfor helse og omsorgstjenesten, og da særskilt til økt bosetting av flyktninger.

Kjøp av varer og tjenester som inngår i kommunens tjenesteproduksjon (linje 2) viser et merforbruk på til sammen kr 77 mill. i 2016 og en økning på 10,6 % fra 2015. Økningen fra 2015 skyldes en kombinasjon av generell prisvekst og en viss volumvekst. Merforbruket mot budsjett 2016 skyldes at virksomhetene i stor grad ser linjene innenfor sitt budsjettområde samlet under ett. Refusjonsinntekter knyttet til sykefravær blir blant annet benyttet til innleie av vikarer fra eksterne leverandører. Volumveksten er særlig knyttet opp mot økt vedlikeholds aktivitet ved Stavanger eiendom.

Kjøp av tjenester som erstatter kommunal tjenesteproduksjon (linje 3) viser et merforbruk i forhold til budsjett 2016 på kr 24 mill., Dette skyldes i all hovedsak etableringen av to kommunale foretak i løpet av 2016, hvorpå både utgifter og inntekter på andre poster er omgjort til kjøp av tjenester som erstatter kommunal tjenesteproduksjon. Økning i kjøpte tjenester fra eksterne leverandører ved helse og sosialkontorene fremkommer også som et merforbruk, jf. Kap 3.3.6 . Veksten fra 2015 til 2016 viser kun en marginal endring på 0,4 %.

Overføringer (linje 4) viser et merforbruk på kr 65 mill. i forhold til budsjett 2016 og en vekst på 8 % fra 2015. Dette må sees i sammenheng med veksten på linje 2 og 3 da økningen i all hovedsak er relatert til merverdiavgift. Denne har i midlertidig sin motpost på inntektssiden, refusjon av merverdiavgiften.

3.3.3 Pensjonsutgifter

Pensjonsberegningene for 2016 ble foretatt før 2015-regnskapet ble avlagt for pensjonsselskapene. Endringer i flere beregningsforutsetninger for 2015 medførte betydelige svingninger i prognosene fra kommunens pensjonsleverandører. Endelig avregning av premiereserver grunnet endringer i utføreforpliktelsene er først i mai 2016 framkommet til den enkelte kommune gjennom kontoføringen fra KLP. Deler har gått til å redusere tidligere nivå på garantert rente og dermed til økt premiereserve, deler har gått til økte premiefond til kundene og en del har gått til å styrke KLP sine egne fonderinger av

pensjonsordningene. Tidspunkt for økt premiereserve har hatt betydning for rentegarantien som har blitt noe høyere enn tidligere budsjettert. Lavere lønnsvekst har gitt betydelig lavere reguleringspremie enn opprinnelig forutsatt. Nye vilkår for «småstillinger» er innlemmet i 2016 for både sykepleierordningen og pedagogisk personell tilknyttet SPK.

Resultatet er en netto besparelse i kommunens regnskap sammenlignet med budsjett i størrelsesorden kr 19 mill. (inkludert arbeidsgiveravgift).

Pensjonspremier på kr 629,7 mill. er i 2016 tilført pensjonsleverandørene til kommunen, herav er kr 77,5 mill. kroner betalt av premiefond ([note 5 pensjon](http://arsrapport2016.stavanger.kommune.no/10-arsregnskap-og-noter/10-2-noter/) (<http://arsrapport2016.stavanger.kommune.no/10-arsregnskap-og-noter/10-2-noter/>)). Pensjonspremiene er 12,3 % høyere enn i 2015. I 2016 ble pensjonskostnadene i Stavanger kommune beregnet til å være kr 37,8 mill. lavere enn netto pensjonspremier. Differansen som kalles positivt premieavvik er inntektsført i regnskapet. Amortisering av tidligere års premieavvik utgjør kr 56,4 mill. og er kostnadsført i henhold til budsjett. Samlet netto kostnadsføring av premieavvik i 2016 er kr 21,15 mill. Til sammenligning ga ordningen i 2015 en kostnadsføring på kr 117,3 mill.

Premieavvik

Avviket mellom pensjonspremien og beregnede pensjonskostnader føres som premieavvik. Dersom pensjonspremien er høyere enn pensjonskostnader, betyr dette et positivt premieavvik som inntektsføres i det aktuelle regnskapsåret og utgiftsføres deretter med like store årlige beløp over 7 år.

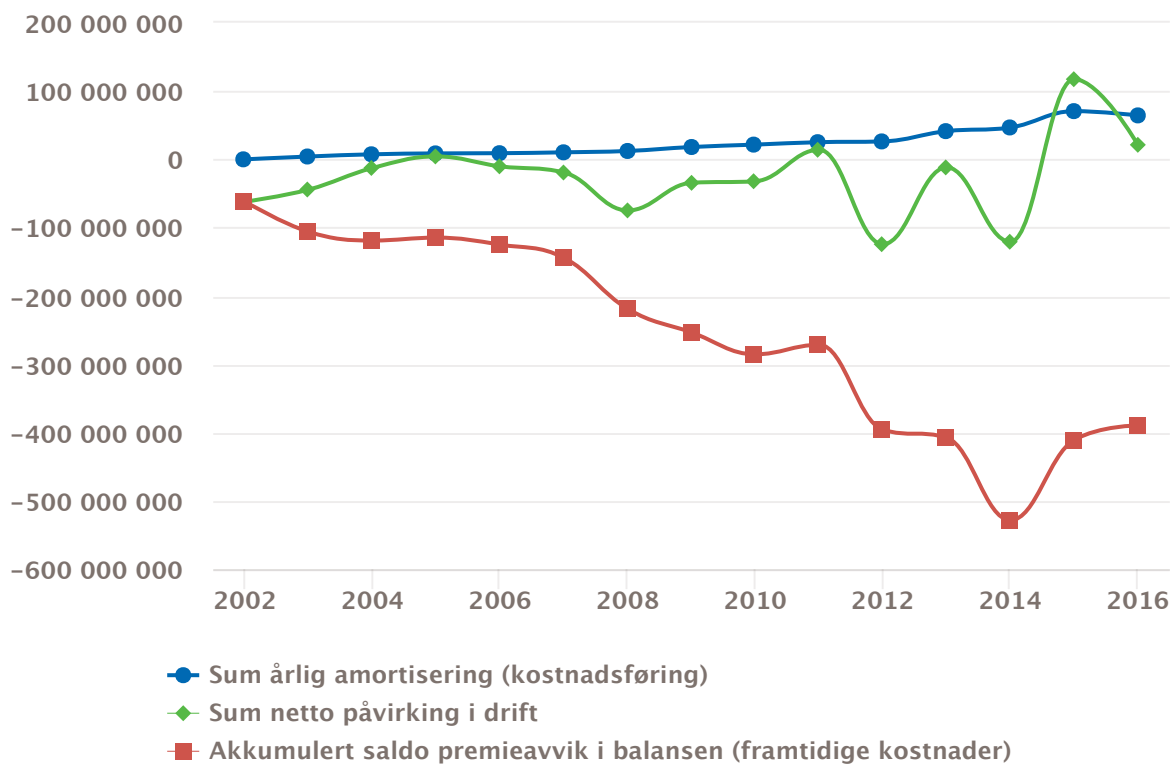
Negativt premieavvik framkommer når premien er lavere enn pensjonskostnadene. Negativt premieavvik utgiftsføres i det aktuelle regnskapsåret og inntektsføres deretter over 7 år. Hensikten med ordningen er å sikre jevnere belastning av pensjonsutgifter i regnskapene. På kort sikt er det beregnet pensjonskostnad som får resultat effekt, mens det på lang sikt er pensjonspremien som får resultat effekt.

Regelverket er de senere årene endret i forhold til antall år et premieavvik kan tilbakeføres på. Premieavvik som har oppstått før 2011 amortiseres over 15 år. Premieavvik opparbeidet fra og med 2014 tilbakeføres over 7 år mens avvik i årene mellom skal føres over 10 år. Føringsprinsippene ble innført med effekt fra 2002.

I Stavanger kommune har pensjonspremiene vært gjennomgående høyere enn de beregnede pensjonskostnadene de siste årene, så også i 2016. 2015 var et unntaksår. Dette har medført betydelige inntektsføringer av premieavvik over flere år og tilsvarende finansiering av tjenestene i driften.

Per 31. desember 2016 utgjør akkumulert premieavvik for Stavanger bykasse kr 389,7 mill. Disse utgiftene må tilbakebetales og dekkes inn i driftsbudsjettene over de neste 10 årene. Figur 3.16 viser utviklingen i premieavviket, både den årlige tilbakeføringen av tidligere premieavvik, samt netto resultat effekt av denne amortiseringen og føringen av årets nye premieavvik. I tillegg viser figuren akkumulert premieavvik for Stavanger kommune siden ordningen ble innført og fram til 2016. Stavanger kommune sitt frie disposisjonsfond dekker en del av denne forpliktelsen.

Akkumulert premieavvik samlet for kommunesektoren er tilnærmet uendret fra nivået i 2015 på kr 29,0 mrd.

Figur 3.16 Utvikling av premieavvik 2002-2016 i hele millioner kroner. Akkumulert saldo premieavvik er her vist med negativt fortegn for å vise historiske inntektsføringer og framtidige kostnader.

Pensjonspremie til AFP 62-64 (hvor kommunen er selvassurandør) har økt til kr 17,6 mill. fra kr 15,3 mill. i 2015. Uttaket på AFP utgjør 305 personer per 31.12.2016 mot 259 året før.

Stavanger Bystyre behandlet *valg av pensjonskasseløsning for Stavanger kommune* i sak 167/16

(<http://opengov.cloudapp.net/Meetings/STAVANGER/Meetings/Details/206522>). Hovedbudskapet er at kommunen er positiv til å etablere egen kommunal pensjonskasse for bykassen og kommunale foretak for medlemmer i fellesordningen i KLP, men viderefører dagens pensjonskasseløsning i KLP inntil videre. En ny vurdering og beslutning avventes inntil nye kommunestrukturer og regelverk rundt Solvens II er nærmere avklart.

3.3.4 Eksterne finanstransaksjoner

Tabell 3.11 gir en oversikt over kommunens finansinntekter og -utgifter, som består av rente- og avdragsutgifter, renteinntekter, utbytte og avkastning fra finansforvaltningen. Summen av eksterne finanstransaksjoner utgjør en mindreutgift på kr 18,9 mill. mot justert budsjett 2016. Mindreutgiften er i stor grad knyttet til økte renteinntekter.

Linje	Eksterne finanstransaksjoner	Regnskap 2016	Justert budsjett 2016	Avvik	Regnskap i % av budsjett	Regnskap 2015
1	Renteinntekter, utbytte og mottatte avdrag	-400 351	-377 052	-23 299	106 %	-408 923
2	Rente- og avdragsutgifter og andre finansutgifter	592 162	587 775	4 387	101 %	611 905
3	Sum eksterne finanstransaksjoner	191 811	210 723	-18 912		202 982

Tabell 3.11 Eksterne finanstransaksjoner. Alle tall i 1000 kr.

Renteutgifter på kommunens innlån inkludert nettoeffekt av rentebytteavtaler ble kr 10,2 mill. lavere enn budsjettet. Avdragsutgifter på kommunens innlån ble kr 0,2 mill. lavere enn budsjett. Netto renteutgifter knyttet til startlån ble kr 1,0 mill. høyere enn budsjett.

Utbytte fra Lyse AS utgjorde kr 183,4 mill. i 2016 (eierandel på 43,68 %). Utbytte fra SF Kino Stavanger/Sandnes AS ble på kr 4 mill. (eierandel på 33,15 %), noe som er kr 2 mill. høyere enn budsjett grunnet ekstraordinært utbytte vedtatt av generalforsamlingen i desember 2016. Stavanger kommune har videre mottatt kr 20 mill. i utbytte fra Forus Næringspark AS (eierandel på 49 %) og kr 0,5 mill. i utbytte fra Renovasjonen IKS (eierandel på 50 %).

Renteinntekter fra bankinnskudd og ansvarlig lån i Lyse AS ble henholdsvis kr 10,9 mill. og kr 0,6 mill. høyere enn budsjett. Urealiserte tap på kr 2 mill., netto realiserte tap på kr 9,6 mill. og direkteavkastning på kr 19,9 mill. ga en samlet netto avkastning fra finansforvaltningen på kr 8,3 mill. i 2016. For en nærmere omtale av finansforvaltningen vises det til avsnitt 3.6 og Årsrapport 2016 – Likviditets- og låneforvaltning.

3.3.5 Netto driftsresultat og regnskapsmessig årsresultat

Netto driftsresultat framkommer med kr 484,3 mill. Dette kr 285,9 mill. bedre enn justert budsjett. Se linje 1 i tabell 3.12. Midlene er benyttet til egenfinansiering av årets investeringer (jf. overføring) med kr 205,9 mill., langsiktig oppbygging av disposisjonsfond med kr 210,5 mill., samt en netto avsetning av bundne, ubrukte driftsmidler til fond med kr 26,9 mill. Justert for føring av +-3 % (mer- og mindreforbruk) på virksomhetene fra 2015 til 2016 og fra 2016 over til 2017, gir dette et regnskapsmessig overskudd med kr 159,4 mill. i 2016.

Vis-mer-boks:

Regnskapsmessig resultat

Når alle finanskostnadene og -inntektene er trukket fra driftskostnadene og -inntektene, framkommer netto driftsresultat. Disse midlene brukes til å sette av midler til senere års bruk (fond) eller til egenfinansiering av investeringer. Til motpost kommer bruk av tidligere oppsparte fondsmidler. Når alt dette er summert, får man et regnskapsmessig resultat.

Linje	Netto driftsresultat og årsresultat - driftsregnskapet	Regnskap 2016	Justert budsjett 2016	Avvik	Regnskap i % av budsjett	Regnskap 2015
1	Netto driftsresultat	484 334	198 466	285 868	640 %	302 526
2	Bruk av tidligere års mindreforbruk	149 678	149 678	0	100 %	0
3	Bruk av disposisjonsfond	49 273	35 352	13 921		27 517
4	Bruk av bundne fond	67 548	62 949	4 599	100 %	81 844
5	Sum bruk av avsetninger	266 499	247 979	18 520	134 %	109 361
6	Overført til investeringsregnskapet	205 874	204 092	0	100 %	76 998
7	Avsetning til disposisjonsfond	291 096	237 986	-35 379	168 %	87 401
8	Avsetninger til bundne fond	94 476	4 367	-97 810		97 810

Linje	Netto driftsresultat og årsresultat - driftsregnskapet	Regnskap 2016	Justert budsjett 2016	Avvik	Regnskap i % av budsjett	Regnskap 2015
9	Sum avsetninger	591 446	446 445	-133 189	203 %	262 209
10	Årsresultat, regnskapsmessig mindreforbruk	159 387	0	159 387		149 678

Tabell 3.12 Årsresultat 2016 - driftsregnskapet. Alle tall i 1000 kr

Samlet bruk av tidligere oppsparte midler var på kr 266,5 mill. i 2016 (linje 5) mens de samlede avsetningene til fond og overføring til investeringsregnskapet ble kr 591,4 mill. (linje 9). Overføringene er betydelig høyere enn de siste årene og et viktig bidrag til å holde egenfinanseringsgraden oppe og skape en bærekraftig økonomi på sikt.

Avvikene mellom regnskapsført og budsjettet bruk av disposisjonsfond (linje 3) og avsetning til disposisjonsfond (linje 7) skyldes at inntil 3 % av årets mer- og mindreforbruk fra virksomhetene er ført uten tilsvarende budsjettjustering. Budsjettet er justert for bystyrets vedtak i saken om årsregnskapet 2015 og i tertialrapportene om å styrke disposisjonsfondet.

Ubrukte øremerkede midler er avsatt til bundne driftsfond, jf. regelverket, med kr 94,5 mill. (linje 8).

Årets regnskapsmessige mindreforbruk disponeres av bystyret ved behandling av årsregnskapet og årsrapporten for 2016.

3.3.6 Resultat per tjenesteområde

Økonomiresultatet på tjenesteområdene viser samlet sett et positivt avvik på kr 53,3 mill. av en budsjetttramme på kr 6,3 mrd. Dette tilsvarer en forbruksprosent på 99,2. Det har vært høy oppmerksomhet på økonomistyring, og virkningene av omstillingstiltak som ble startet i 2015 har fått full effekt i 2016. Bystyret vedtok nedjustering av budsjetttrammene på om lag kr 210 mill. i 2015 og dette ble økt med ytterligere kr 113 mill. i 2016.

De aller fleste virksomhetene avlegger et resultat i balanse, eller med et mindre forbruk enn budsjettet. Oppvekst og levekår avlegger et resultat i tilnærmet balanse samlet sett, men det er variasjoner i resultatene på de ulike virksomhetsområdene. Det er mindre forbruk på stab og støttefunksjonene. Videre er det et betydelig mindre forbruk innenfor Bymiljø og utbygging som skyldes lavere vedlikeholdsaktivitet enn planlagt på kommunens formålsbygg.

Tjenesteområdene	Regnskap 2016	Budsjett 2016	Avvik	Forbruk i prosent	Regnskap 2015
Oppvekst og levekår	5 712 253	5 716 494	4 241	99,9	5 539 500
Bymiljø og utbygging	31 436	73 069	41 633	38,2	-60 900
Kultur og byutvikling	207 959	207 937	-22	100	201 937
Rådmann, stab og støttefunksjoner	312 137	319 537	7 400	97,7	296 968
Sum tjenesteområdene	6 263 785	6 317 037	53 252	99,2	5 977 505

Tabell 3.13 Hovedtall per tjenesteområde. Alle tall i 1000 kr

Rådmann, stab og støtte

Regnskapsresultatet for rådmannen, stab og støttefunksjoner viser et samlet mindreforbruk på kr 7,4 mill. Dette skyldes en kombinasjon av at det i 2016 har vært vedtatt stillingsstopp og at det er forsinkelser i ulike prosjekter. Sistnevnte gjelder spesielt innenfor arkivtjenestene.

Rådmann, stab og støtte	Regnskap 2016	Budsjett 2016	Avvik	Forbruk i prosent	Regnskap 2015
Rådmann	8 313	9 133	820	91	6 665
Økonomi	148 981	149 612	631	99.6	145 087
Personal og organisasjon	119 009	122 531	3 522	97.1	114 539
Kommunikasjonsavdeling	7 849	8 782	933	89.4	6 667
Næring	10 544	10 687	143	98.7	6 694
Kommuneadvokat	6 806	7 222	416	94.2	6 761
Politisk sekretariat	10 635	11 570	935	91.9	10 555
Sum Rådmann, stab og støttefunksjoner	312 137	319 537	7 400	97.7	296 968

Tabell 3.14 Rådmann, stab og støttefunksjoner. Alle tall i 1000 kr.

Barnehage

Regnskapsresultatet for barnehageområdet samlet viser et merforbruk på kr 10,7 mill. av en samlet budsjetttramme på kr 1 150 mill. Dette utgjør en forbruksprosent på 100,9. Merforbruket skyldes overkapasitet av barnehageplasser i kommunale og private barnehager som resulterte i høyere inntak av barn uten rett til barnehageplass. Overkapasitet på barnehageplasser i kommunen er også en årsak til reduserte netto kostnader for barn som benytter barnehageplass i andre kommuner enn der de er folkeregisteret.

Høyere aktivitetsnivå på tjenester enn forventet er årsaken til at regnskapsresultatet for Ressurscenter for styrket barnehetilbud viser merforbruk. Ressurscenteret har vansker med å rekruttere nok medarbeidere med riktig kompetanse. Dette har bidratt til at merforbruket ikke har blitt enda høyere.

Barnehage	Regnskap 2016	Budsjett 2016	Avvik	Forbruk i prosent	Regnskap 2015
Barnehage	1 084 991	1 076 693	-8 298	100.8	1 068 946
Ressurscenter for styrket barnehetilbud	76 183	73 788	-2 395	103.2	68 225
Sum barnehage	1 161 174	1 150 481	-10 693	100.9	1 137 171

Tabell 3.15 Barnehage. Alle tall i 1000 kr.

Skole

Regnskapsresultatet for grunnskolene i Stavanger viser et mindre forbruk på kr 12,3 mill. av en samlet budsjetttramme på kr 1 378,5 mill. Dette tilsvarer et forbruk på 99,1 prosent. Skolene har jobbet systematisk med å tilpasse aktiviteten til vedtatte rammer. I tillegg har barneskolene blitt tilført kr 17 mill. fra Utdanningsdirektoratet til tidlig innsats 1.- 4. trinn i 2016. Dette har gjort det økonomiske handlingsrommet for barneskolene større.

Skole	Regnskap 2016	Budsjett 2016	Avvik	Forbruk i prosent	Regnskap 2015
Grunnskole	1 366 134	1 378 446	12 312	99.1	1 357 339
Johannes læringscenter	135 562	135 445	-117	100.1	123 172
Stavanger kulturskole	34 962	36 357	1 395	96.2	33 366
Pedagogisk-psykologisk tjeneste	42 104	41 343	-761	101.8	40 890
Sum skole	1 578 762	1 591 591	12 829	99.2	1 554 767

Tabell 3.16 Skole. Alle tall i 1000 kr.

Barn og unge

Regnskapsresultatet for tjenesteområdet barn og unge samlet viser et mindreforbruk på kr 13,2 mill. av en budsjetttramme på kr 382,6 mill. Dette utgjør en forbruksprosent på 96,6. Alle virksomhetene innenfor tjenesteområdet har et mindreforbruk i forhold til budsjett. Den største årsaken til mindreforbruket er at kostnadene tilknyttet plasserte barn i barnevernet er lavere enn budsjettet. Det kjøpes mindre institusjonsplasser og fosterhjems plasser fra staten enn tidligere år. Mindreforbruket på ungdom og fritid må sees i sammenheng med utgiftene til barnevernet. Flere ettervernstiltak har ført til økte overføringer mellom barnevern og Ungbo som likevel har holdt utgiftssiden relativt lav. Mindreforbruket på helsestasjon og skolehelsetjenesten skyldes at det er vanskelig å rekruttere helsesøstre i regionen.

Barn og unge	Regnskap 2016	Budsjett 2016	Avvik	Forbruk i prosent	Regnskap 2015
Barnevernstjenesten	217 643	221 687	4 044	98.2	214 366
Ungdom og fritid	71 319	75 975	4 656	93.9	66 942
Helsestasjon og skolehelsetjenesten	68 330	71 222	2 892	95.9	65 363
EMbo	12 202	13 760	1 558	88.7	14 363
Sum barn og unge	369 494	382 644	13 150	96.6	361 034

Tabell 3.17 Barn og unge. Alle tall i 1000 kr.

Levekår

Regnskapsresultatet for levekår samlet viser et merforbruk på kr 9,6 mill. av en budsjetttramme på kr 2 403 mill. Dette utgjør en forbruksprosent på 100,4.

Det største merforbruket er knyttet til sosialhjelpsutgiftene og kvalifiseringsstøtten, tilsvarende kr 39,6 mill. Det er flere områder innenfor levekår hvor regnskapsresultatet viser et mindreforbruk som dermed bidrar til å finansiere disse utgiftene. Dette er områder som alders- og sykehjem, dagsenter og avlastningsseksjonen og helsehuset. I tillegg fremkommer det en merinntekt vedrørende ressurskrevende tjenester og en mindretgift i tilknytning bosetting av flyktninger.

Utgiftene tilknyttet kjøpte tjenester fra eksterne leverandører har steget og dermed ført til et merforbruk ved helse og sosialkontorene. Bestillingene av tradisjonelle hjemmebaserte tjenester (antall vedtakstimer) har som følge av omstillingstiltak blitt redusert i 2016. Utførersiden har på den annen side ikke kunne gjennomføre de nødvendige omstillingstiltakene like raskt og følgelig viser resultatet noe merforbruk på hjemmebaserte tjenester.

Levekår	Regnskap 2016	Budsjett 2016	Avvik	Forbruk i prosent	Regnskap 2015
Helse- og sosialkontor	625 063	617 230	-7 833	101.3	697 988
NAV	286 854	247 281	-39 573	116	251 576
Fysio- og ergoterapitjenesten	59 646	60 309	663	98.9	57 331
Helsehuset i Stavanger	13 389	17 262	3 873	77.6	9 348
Hjemmebaserte tjenester	479 494	476 137	-3 357	100.7	435 612
Alders- og sykehjem	837 254	843 345	6 091	99.3	779 116
Rehabiliteringsseksjonen	47 113	45 143	-1 970	104.4	44 486
Arbeidstreningssseksjonen	11 228	12 310	1 082	91.2	10 227
Boligkontoret	2 611	2 454	-157	106.4	0
Flyktningsseksjonen	21 402	21 079	-323	101.5	9 995
Dagsenter og avlastningsseksjonen	152 522	158 857	6 335	96	127 923
Tekniske hjemmetjenester	1 210	1 344	134	90	1 229
Krisesenteret i Stavanger	11 939	12 166	227	98.1	11 067
Sentrale midler levekår	-136 677	-111 476	25 201	122.6	-115 801
Sum levekår	2 413 048	2 403 441	-9 607	100.4	2 320 097

Tabell 3.18 Levekår. Alle tall i 1000 kr.

Samfunnsmedisin

Regnskapsresultatet for samfunnsmedisin samlet viser et merforbruk på kr 2,7 mill. av en budsjetttramme på kr 116 mill. Dette utgjør en forbruksprosent på 102,3. Driften ved Stavanger legevakt har som beskrevet i tertialrapporteringene gjennom året 2016 vært utfordrende. Det har blitt synliggjort et behov for økt bemanning noe som ble iverksatt høsten 2016, men merforbruket skyldes også innleie, forskjøvet arbeidstid, og overtid i mangel av tilstrekkelig fast ansatt arbeidskraft. Merforbruket med driften av selve Stavanger legevakt utgjør kr 6 mill. Mindreforbruk ved smittevernsavdelingen og økte

inntekter i forbindelse med gjestepasientordningen på legesiden demmer opp for deler av dette merforbruket. Regnskapsresultatet for sykehjemslegevakten er i balanse.

Samfunnsmedisin	Regnskap 2016	Budsjett 2016	Avvik	Forbruk i prosent	Regnskap 2015
Stavanger legevakt	52 582	47 193	-5 389	111,4	33 619
Sentrale midler legetjeneste	66 133	68 823	2 690	96,1	63 931
Sum samfunnsmedisin	118 715	116 016	-2 699	102,3	97 550

Tabell 3.19 Samfunnsmedisin. Alle tall i 1000 kr.

Bymiljø og utbygging

Regnskapsresultatet for Bymiljø og utbygging viser et samlet mindreforbruk på kr 41,6 . av en netto budsjettramme på 27,9 mill. (bruttobudsjett på kr 1 141,8 mill. ekskl. VAR)

Hovedårsakene til mindreforbruket fremkommer innenfor Utbygging, Idrett og Stavanger eiendom.

I Utbygging viser regnskapsresultatet et mindreforbruk på kr 2,7 mill. og skyldes merinntekter fra Stavanger forum i forbindelse med ny energisentral, sykelønnsrefusjoner og et øvrig mindreforbruk fordelt på mange prosjekter. I Idrett viser regnskapsresultatet et mindreforbruk på kr 3,6 mill. og skyldes høyere billettinntekter fra svømmehaller, høyere leieinntekter fra kommunale anlegg og lavere driftskostnader på Hundvåg og Kvernevik svømmehall enn budsjettet. For Stavanger eiendom viser regnskapsresultatet et mindreforbruk på kr 32,9mill. av et netto inntektsbudsjett på kr 264,2 mill. (bruttobudsjett på kr 683,8 mill. Årsakene til mindreforbruket er i hovedsak relatert til momsinntekter på tiltakspakken fra Staten som ikke er overførbare til 2017, forsinket utflytting fra OK 19, generelt mindreforbruk overført fra 2015 og forsinkelser i planlagt vedlikehold av kommunale formålsbygg. Forsinkelsene skyldes blant annet administrasjon av anbudsdokumenter, skriving av kontrakter, sykefravær og prioritering av prosjekter som var finansiert med øremerkede statlige vedlikeholdsmidler som måtte disponeres i 2016.

Bymiljø og utbygging	Regnskap 2016	Budsjett 2016	Avvik	Forbruk i prosent	Regnskap 2015
Stab Bymiljø og utbygging	5 863	5 890	27	99,6	6 102
Miljø	4 968	6 490	1 522	76,6	4 180
Utbygging	7 098	9 837	2 739	72,2	1 073
Stavanger Eiendom	-260 700	-227 807	32 893	116,0	-327 799
Park og vei	147 740	148 154	414	99,7	134 401
Idrett	126 742	130 365	3 623	97,2	122 747
Vannverket	527	0	-527	0	-86
Avløpsverket	-576	0	576	0	-1 246
Renovasjon	68	140	72	48,2	152
Plan og anlegg	-294	0	294	0	-424

Bymiljø og utbygging	Regnskap 2016	Budsjett 2016	Avvik	Forbruk i prosent	Regnskap 2015
Tusenårsstedet	0	0	0	0	0
Sum Bymiljø og utbygging	31 436	73 069	41 633	38,2	-60 900

Tabell 3.20 Bymiljø og utbygging. Alle tall i 1000 kr.

Kultur og byutvikling

Regnskapsresultatet samlet for Kultur og byutvikling viser økonomisk balanse med et marginalt avvik på kr 21 774.

Byggesak drives etter selvkostprinsippet. Regnskapsresultatet ved utgangen av 2016 viser et merforbruk på kr 2,4 mill. Merforbruket må dekkes midlertidig av bykassen, og et akkumulert fremførbart underskudd er på kr 5,6 mill. Hovedårsaken til merforbruket er en fremdeles nedgang i byggesaker og store utbygninger som har gitt lavere inntekter enn budsjettet.

Når en ser bort fra byggesaksavdelingen viser regnskapsresultatet et mindreforbruk på kr 2,4 mill. av en budsjettramme på kr 207,9 mill. Dette tilsvarer en forbruksprosent på 98,8. Resultatet inkluderer udisponerte budsjettmidler på kr 2,81 mill. til digitalisering av eiendomsarkivet. Hovedårsaken til mindreforbruket er forsinkelser fra leverandør på digitaliseringsprosjektet.

Kultur og byutvikling	Regnskap 2016	Budsjett 2016	Avvik	Forbruk i prosent	Regnskap 2015
Stab Kultur og byutvikling	11 845	16 754	4 909	70.7	12 049
Byggesaksavdelingen	2 441	0	-2 441	0	3 475
Planavdelinger	37 867	34 486	-3 381	109.8	33 927
Kulturavdelingen	155 806	156 697	891	99.4	152 486
Sum Kultur og byutvikling	207 959	207 937	-22	100	201 937

Tabell 3.21 Kultur og byutvikling. Alle tall i 1000 kr.

« 3 ØKONOMISK RESULTAT

3.4 Analyser av balanseregnskapet

Balanseregnskapet viser den bokførte verdien av kommunens eiendeler per 31. desember 2016, og hvordan eiendelene er finansiert med egenkapital og gjeld. Hovedoversikt over balanseregnskapet er vist i tabell 3.22.

Hovedoversikt - Balanse		Noter	Regnskap 2016	Regnskap 2015
EIENDELER				
1	Anleggsmidler		24 723 218	24 179 299
2	Faste eiendommer og anlegg	7, 17	12 420 913	12 666 304
3	Utstyr, maskiner og transportmidler	7	511 879	454 663
4	Utlån	11	2 702 043	2 669 414
5	Konserninterne langsiktige fordringer	11, 16, 17	835 200	29 255
6	Aksjer og andeler	12, 17	685 881	949 131
7	Pensjonsmidler	5, 17	7 567 302	7 410 531
8	Omløpsmidler		2 757 607	2 364 347
9	Kortsiktige fordringer	13, 16	638 275	696 569
10	Premieavvik	5	389 708	410 950
11	Aksjer og andeler	14	998	978
12	Obligasjoner	14	450 931	425 161
13	Kasse, postgiro, bankinnskudd		1 277 695	830 689
14	SUM EIENDELER		27 480 825	26 543 647
EGENKAPITAL OG GJELD				
15	Egenkapital		8 435 317	8 296 091
16	Disposisjonsfond	10	346 858	105 035
17	Bundne driftsfond	10	149 986	123 058
18	Ubundne investeringsfond	10	98 005	11 850
19	Bundne investeringsfond	10	99 175	50 889
20	Regnskapsmessig mindreforbruk	18	159 387	149 678

Hovedoversikt - Balanse		Noter	Regnskap 2016	Regnskap 2015
21	Kapitalkonto	17, 24	7 621 748	7 895 422
22	Endring i regnskapsprinsipp som påvirker AK Drift	15	-39 841	-39 841
23	Langsiktig gjeld		17 359 217	16 634 389
24	Pensjonsforpliktelser	5, 17	9 561 690	9 217 025
25	Ihendehaverobligasjonslån	9	3 090 000	2 840 000
26	Sertifikatlån	9	1 389 175	875 000
27	Andre lån	9	3 254 353	3 663 364
28	Konsernintern langsiktig gjeld	9,16, 17	64 000	39 000
29	Kortsiktig gjeld		1 686 290	1 613 167
30	Annen kortsiktig gjeld	16	1 686 290	1 613 167
31	SUM EGENKAPITAL OG GJELD		27 480 825	26 543 647
MEMORIAKONTI				
32	Memoriakonto		322 888	406 712
33	Ubrukte lånemidler		289 853	373 580
34	Andre memoriakonti		33 035	33 132
35	Motkonto til memoriakontiene		-322 888	-406 712

Tabell 3.22 Hovedoversikt balanse. Alle tall i 1000 kr

3.4.1 Eiendeler

Sum eiendeler (anleggs- og omløpsmidler) var på kr 27,5 mrd. per 31. desember 2016, dvs. kr 0,9 mrd. (3,5 %) høyere enn per 31. desember 2015.

Anleggsmidler

Anleggsmidler er de eiendelene kommunen har til varig eie eller bruk. Anleggsmidlene består av faste eiendommer, anlegg, utstyr, maskiner, transportmidler o.l. Bokført verdi av anleggsmidlene var på kr 24,7 mrd. ved utgangen av 2016. Dette er en økning på kr 544 mill. (2,3 %) fra kr 2015.

Ved etableringen av Stavanger utvikling KF og Stavanger bolig KF 1. juli 2016, ble det overdratt eiendeler, gjeld og egenkapital til foretakene. Det ble overdratt faste eiendommer og anlegg for kr 921 mill., aksjer og andeler for kr 311 mill. og pensjonsmidler på kr 17 mill. Det ble samtidig etablert en langsiktig konsernintern fordring overfor foretakene på kr 775 mill. Samlet ga dette en reduksjon i anleggsmidlene på kr 475 mill. Det vises til note 17 til årsregnskapet for ytterligere informasjon om overdratte eiendeler.

Bokført verdi på faste eiendommer, anlegg, maskiner mv. ble samlet redusert med kr 188 mill. Aksjer og andeler ble redusert med kr 263 mill. Pensjonsmidlene økte med kr 157 mill., konserninterne langsiktige fordringer økte med 806 mill. og utlån økte med kr 33 mill. Kommunens utlån består hovedsakelig av

ansvarlige lån til Lyse AS og startlån. Per 31. desember 2016 var ansvarlig lån til Lyse AS på kr 961 mill. og startlånene på kr 1,66 mrd.

Omløpsmidler

Omløpsmidlene omfatter kortsiktige fordringer, premieavvik, aksjer og andeler, obligasjoner, bankinnskudd o.l. Bokført verdi av omløpsmidlene var på kr 2,8 mrd. per 31. desember 2016, noe som er en økning på kr 393 mill. (17 %) fra 2015. Akkumulert premieavvik var per 31. desember 2016 på kr 390 mill. Dette er framtidige pensjonskostnader som skal utgiftsføres de neste 7-11 år. Akkumulert premieavvik er redusert med kr 21 mill. fra 2015 som følge av amortisering av tidligere års premieavvik. Premieavviket er nærmere omtalt i avsnitt 3.3.3 (<http://arsrapport2016.stavanger.kommune.no/3-okonomisk-resultat/3-3-analyser-av-driftsregnskapet/3-3-3-pensjonsutgifter/>) og note 5 (<http://arsrapport2016.stavanger.kommune.no/10-arsregnskap-og-noter/10-2-noter/>).

Bokført verdi av kommunens obligasjoner per 31. desember 2016 var på kr 451 mill., mens kommunens kasse og bankinnskudd var på kr 1,28 mrd. Dette innebærer en økning fra 2015 på henholdsvis kr 26 mill. og kr 447 mill. Økt bankinnskudd er blant annet et resultat av økte inntekter, mindreforbruk, reduksjon i kortsiktige fordringer og økning i kortsiktig gjeld. Ved etableringen av Stavanger utvikling KF ble det overdratt bankinnskudd på kr 10 mill.

3.4.2 Egenkapital og gjeld

Egenkapital

Bokført egenkapital var per 31. desember 2016 på totalt kr 8,4 mrd., som er kr 139 mill. (1,7 %) høyere enn ved utgangen av 2015. Av den samlede egenkapitalen utgjorde disposisjonsfond kr 347 mill., bundne driftsfond kr 150 mill., samt ubundne og bundne investeringsfond på henholdsvis kr 98 mill. og kr 99 mill. Regnskapsmessig mindreforbruk på kr 159,4 mill. er tilført egenkapitalen. Disponering av regnskapsmessig mindreforbruk vedtas av bystyret ved behandling av årsregnskap 2016.

Den resterende egenkapitalen representeres av kapitalkonto. Aktivering av fast eiendom og anlegg samt av- og nedskrivninger føres mot kapitalkonto. I tillegg føres kjøp/salg av aksjer og andeler, avdrag på lån, netto endring i pensjonsforpliktelse mv. Kapitalkonto var per 31. desember 2016 på kr 7,6 mrd., noe som utgjør en reduksjon på kr 274 mill. fra 2015. Reduksjonen er blant annet et resultat av at fast eiendom og andeler er overdratt til Stavanger utvikling KF og Stavanger bolig KF. For nærmere spesifikasjon av kapitalkonto henvises det til note 24 (<http://arsrapport2016.stavanger.kommune.no/10-arsregnskap-og-noter/10-2-noter/>) i årsregnskapet.

Fond

Samlede fond er i løpet av 2016 økt med netto kr 403,2 mill. Investeringsfondene er økt med kr 134,4 mill., mens bundet driftsfond og disposisjonsfondet er økt med henholdsvis kr 26,9 mill. og kr 241,8 mill. Saldo og bevegelser i løpet av året vises i tabell 3.22 og i note 10 (<http://arsrapport2016.stavanger.kommune.no/10-arsregnskap-og-noter/10-2-noter/>).

Fond	Disposisjonsfond	Bundet driftsfond	Ubundet investeringsfond	Bundet investeringsfond	Sum fond
Inngående balanse 1.1.	105 035	123 058	11 850	50 889	290 832
Avsetninger	291 096	94 476	86 155	53 294	525 021

Fond	Disposisjons-fond	Bundet driftsfond	Ubundet investerings-fond	Bundet investerings-fond	Sum fond
Bruk av fondsmidler i driftsregnskapet	-49 273	-67 548	0	0	-116 821
Bruk av fondsmidler i investeringsregnskapet	0	0	0	-5 008	-5 008
Utgående balanse 31.12.	346 858	149 986	98 005	99 175	694 024

Tabell 3.23 Oversikt over de ulike fond som Stavanger kommune har i 2016 og årets bevegelser. Alle tall i 1000 kr

Disposisjonsfond

Samlede disposisjonsfond utgjør 3,5 % av driftsinntektene i 2016 mot 1,1 % i 2015. Disposisjonsfond kan benyttes til drifts- og investeringsformål etter vedtak av bystyret eller ved delegert fullmakt. Per 31.12.2016 består fondene av kr 51,8 mill. til kursreguleringsfond som sikringsfond til kommunens finansforvaltning, kr 39,35 mill. til integrerings- og asylantfond, og kr 239,2 mill. til udisponert disposisjonsfond. I tillegg har vekstfondet en saldo på kr 16,5 mill. per nyttår.

Det frie disposisjonsfondet reduseres med kr 39,2 mill. i 2017 med bakgrunn i netto tilbakeføring til virksomhetene grunnet +/- 3 % i 2016. Fondene samlet vil deretter ha en saldo på kr 307,7 mill.

Øvrige fond

Bundne drifts- og investeringsfond har midler knyttet til bestemte formål som ikke kan endres. Ved utgangen av 2016 utgjør bundne driftsfond kr 150,0 mill., herav selvkostfond på om lag kr mill.

Ubundet investeringsfond er til fri disposisjon til investeringsformål. Ved nyttår står kr 98,0 mill. igjen som ubrukte ubundne investeringsmidler, jf. økning ved behandling av 2.tertial 2016 (Bystyresak 142/16).

Gjeld

Langsiktig gjeld var per 31. desember 2016 på kr 17,4 mrd. Dette er en økning på kr 725 mill. (4,4 %) fra 2015. Pensjonsforpliktelser og annen langsiktig gjeld utgjør henholdsvis kr 345 mill. og kr 380 mill. av denne økningen. Det vises til note 5 i regnskapet hva gjelder økningen i netto pensjonsforpliktelser. Det bemerkes at pensjonsforpliktelsene per 31. desember 2016 var kr 2,0 mrd. høyere enn pensjonsmidlene. Kortsiktig gjeld økte med kr 73 mill. fra 2015 til 2016.

Det gjenstod kr 290 mill. i ubrukte lånemidler per 31. desember 2016. Dette omfatter både udisponerte startlån og investeringslån.

3.5 Likviditet og soliditet

3.5.1 Likviditet

Likviditetsgrad

Forholdet mellom omløpsmidler og kortsiktig gjeld kalles likviditetsgraden. Nøkkeltallene forteller noe om kommunens evne til å dekke sine kortsiktige forpliktelser med utgangspunkt i alle eller de mest likvide omløpsmidlene.

Likviditetsgrad 1

Likviditetsgrad 1 tar utgangspunkt i alle omløpsmidlene. Her bør nøkkeltallet være større enn 2, fordi noen av omløpsmidlene kan være mindre likvide. Tabell 3.23 viser utviklingen i likviditetsgrad 1 de siste fem årene. Tabellen viser at likviditeten har vært relativt svak i denne perioden. Likviditeten er imidlertid noe styrket per 31. desember 2016. Likviditetsgrad 1 svekkes ytterligere dersom nøkkeltallet korrigeres for akkumulert premieavvik. Korrigert likviditetsgrad 1 var per 31. desember 2016 på 1,4.

	2012	2013	2014	2015	2016
Likviditetsgrad 1	1.27	1.23	1.30	1.47	1.64

Tabell 3.24 Likviditetsgrad 1

Likviditetsgrad 2

Likviditetsgrad 2 tar utgangspunkt i de mest likvide omløpsmidlene, og her bør nøkkeltallet være større enn 1. De mest likvide omløpsmidlene er kasse, bank og markedsbaserte plasseringer som er klassifisert som omløpsmidler, og som raskt kan omgjøres i kontanter.

	2012	2013	2014	2015	2016
Likviditetsgrad 2	0.63	0.61	0.53	0.78	1.03

Tabell 3.25 Likviditetsgrad 2

Det fremgår av tabellene at den likvide situasjonen i bykassen er styrket de siste par årene. Likviditetsgraden svekkes imidlertid noe dersom det korrigeres for akkumulert premieavvik. Likviditetsgradene måles ved årsskiftet, og sier ikke noe om likviditeten gjennom året. Likviditetssituasjonen gjennom året er nærmere omtalt i avsnitt 3.6.

3.5.2 Soliditet

Soliditet

Begrepet soliditet kan forklare kommunens evne til å tåle framtidige underskudd eller tap. Gjeldsgraden og egenkapitalprosenten gir informasjon om soliditeten. Egenkapitalprosenten gir informasjon om hvor stor andel av kommunens samlede eiendeler som er finansiert med egenkapital.

	2012	2013	2014	2015	2016
Egenkapitalprosent	32,5 %	31,4 %	31,0 %	31,3 %	30,7 %

Tabell 3.26 Egenkapitalprosent

Egenkapitalprosenten var per 31. desember 2016 på 30,7 %. Som det framgår av tabell 3.26 så har egenkapitalprosenten vært relativt stabil de senere årene. Fond økte med kr 403 mill. fra 2015 til 2016. Nedskrivninger og andre føringer mot kapitalkonto resulterte likevel i en moderat vekst i egenkapitalen. Den resterende andelen av kommunens eiendeler er finansiert med fremmedkapital/lån.

I de kommunale regnskapsforskriftene er det ikke fastsatt krav med hensyn til hvor stor egenkapitalprosenten, likviditetsgraden og gjeldsgraden bør være. Man bør imidlertid være oppmerksom på utviklingen i disse indikatorene. Et betydelig investeringsnivå med tilhørende høyt låneopptak har over tid bidratt til å svekke soliditeten.

3.5.3 Arbeidskapital

Kommunen må ha en viss likvid beholdning siden inn- og utbetalinger ikke kommer på samme tidspunkt. Størrelsen på denne beholdningen vil være avhengig av størrelsen på inn- og utbetalinger. Likviditeten til kommunen er preget av stor variasjon gjennom året. Kommunen benytter likviditetsbudsjettering for å styre likviditeten så optimalt som mulig gjennom året. I perioder med god likviditet kan likvide midler plasseres eksempelvis i verdipapirmarkedet med ulik tidshorisont.

Differansen mellom omløpsmidler og kortsiktig gjeld (arbeidskapitalen) i balanseregnskapet gir også uttrykk for kommunens likvide situasjon. I tabell 3.27 vises endringen i omløpsmidler fra 2007-2016 og endringen i kortsiktig gjeld i samme tidsrom. Summen av disse to endringene viser hvor mye arbeidskapitalen har endret seg fra år til år. Dette framkommer av den nederste linjen i tabellen.

Arbeidskapitalen ble styrket med kr 320 mill. i 2016. Dette betyr at omløpsmidlene økte mer enn den kortsiktige gjelden i 2016. Økningen i omløpsmidlene er hovedsakelig knyttet til økte bankinnskudd.

ENDRING I ARBEIDSKAPITAL	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Omløpsmidler 01.01.	1 489 754	1 774 687	1 880 309	1 563 605	1 488 410	1 808 859	1 967 785	1 830 669	2 021 564	2 364 347
Omløpsmidler 31.12	1 774 687	1 880 309	1 563 605	1 488 410	1 808 859	1 967 785	1 830 669	2 021 564	2 364 347	2 757 607
Endring omløpsmidler	284 933	105 622	-316 704	-75 195	320 449	158 926	-137 116	190 895	342 783	396 806
Kortsiktig gjeld 01.01.	1 080 586	1 164 833	1 317 334	1 266 014	1 183 027	1 469 130	1 545 440	1 484 948	1 555 837	1 613 167
Kortsiktig gjeld 31.12	1 164 833	1 317 334	1 266 014	1 183 027	1 469 130	1 545 440	1 484 948	1 555 837	1 613 167	1 686 290

ENDRING I ARBEIDSKAPITAL	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Endring i kortsiktig gjeld	-84 248	-152 500	51 320	82 987	-286 103	-76 310	60 492	70 889	57 329	73 124
Endring i arbeidskapital	200 654	-46 878	-265 384	7 792	34 346	82 616	-76 624	120 006	285 454	320 136

Tabell 3.27 Endring i arbeidskapital 2007-2016. Alle tall i 1000 kr

Siden ordningen med premieavvik ble innført i 2002, har de innbetalte pensjonspremiene hovedsakelig vært høyere enn de beregnede pensjonskostnadene. Differansen betegnes som premieavvik. Som følge av at det er pensjonskostnadene som utgiftsføres i regnskapene, har regnskapsresultatene de senere år gjennomgående vist for positive beløp. Akkumulert premieavvik balanseføres som omløpsmidler. Som følge av at premieavviket ikke representerer reelle verdier, har utviklingen i arbeidskapital/likviditet også vist for gunstige tall de senere år.

Arbeidskapitalen per 31. desember 2016 var på kr 682 mill. dersom det korrigeres for premieavviket på kr 390 mill. Den korrigert arbeidskapitalen er styrket med kr 341 mill. fra 2015 til 2016, hovedsakelig som følge av redusert akkumulert premieavvik på kr 21 mill. og økning i bankinnskudd på kr 447 mill. Per 31. desember 2016 var premieavviket ca. 14 % av omløpsmidlene, noe som er en reduksjon på 3 prosentpoeng fra 2015. I tabell 3.28 vises utviklingen i korrigert arbeidskapital i perioden 2007-2016.

Arbeidskapital 2007-2016	12/31/2007	12/31/2008	12/31/2009	12/31/2010	12/31/2011	12/31/2012	12/31/2013	12/31/2014	12/31/2015	12/31/2016
Omløpsmidler 31.12	1 774 687	1 880 309	1 563 605	1 488 410	1 808 860	1 967 785	1 830 669	2 021 564	2 364 347	2 757 607
Kortsiktig gjeld 31.12	1 164 833	1 317 335	1 266 014	1 183 027	1 469 130	1 545 440	1 484 948	1 555 837	1 613 167	1 686 290
Arbeidskapital	609 854	562 974	297 591	305 383	339 730	422 345	345 721	465 727	751 181	1 071 317
Herav premieavvik	144 210	219 004	253 430	285 507	271 538	395 791	407 617	528 271	410 950	389 708
Korrigert arbeidskapital	465 644	343 970	44 161	19 876	68 192	26 554	-61 896	-62 544	340 230	681 609
Endring i arbeidskapital ihht. regnskap	200 686	-46 880	-265 383	7 792	34 347	82 615	-76 624	120 006	285 454	320 136
Endring / korrigert arbeidskapital	181 391	-121 674	-299 809	-24 285	48 316	-41 638	-88 450	-648	402 774	341 379

Tabell 3.28 Arbeidskapital 2007-2016, korrigert for premieavvik. Alle tall i 1000 kr.

3.5.4 Utvikling i kommunens lånegjeld

Langsiktig lånegjeld har økt med 155 % de siste ti årene. Kommunen har i denne perioden hatt et gjennomsnittlig investeringsnivå på i overkant av kr 1 mrd. per år, en gjennomsnittlig egenfinansiering lavere enn målsettingen på 50 % og en betydelig økning i opptak av startlån. Tabell 3.29 gir en oversikt over utviklingen i langsiktig lånegjeld ekskl. pensjonsforpliktelser, startlån, ubrukte lånemidler og lån der staten yter kompensasjon for renter og avdrag.

Utvikling i lånegjeld, tall i mill. kr	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Langsiktig lånegjeld eksklusiv pensjonsforpliktelser	3 057	3 535	4 044	4 802	5 347	5 743	6 234	6 909	7 417	7 798
- Videre utlån / startlån	281	377	630	893	1 014	1 231	1 400	1 571	1 784	1 860

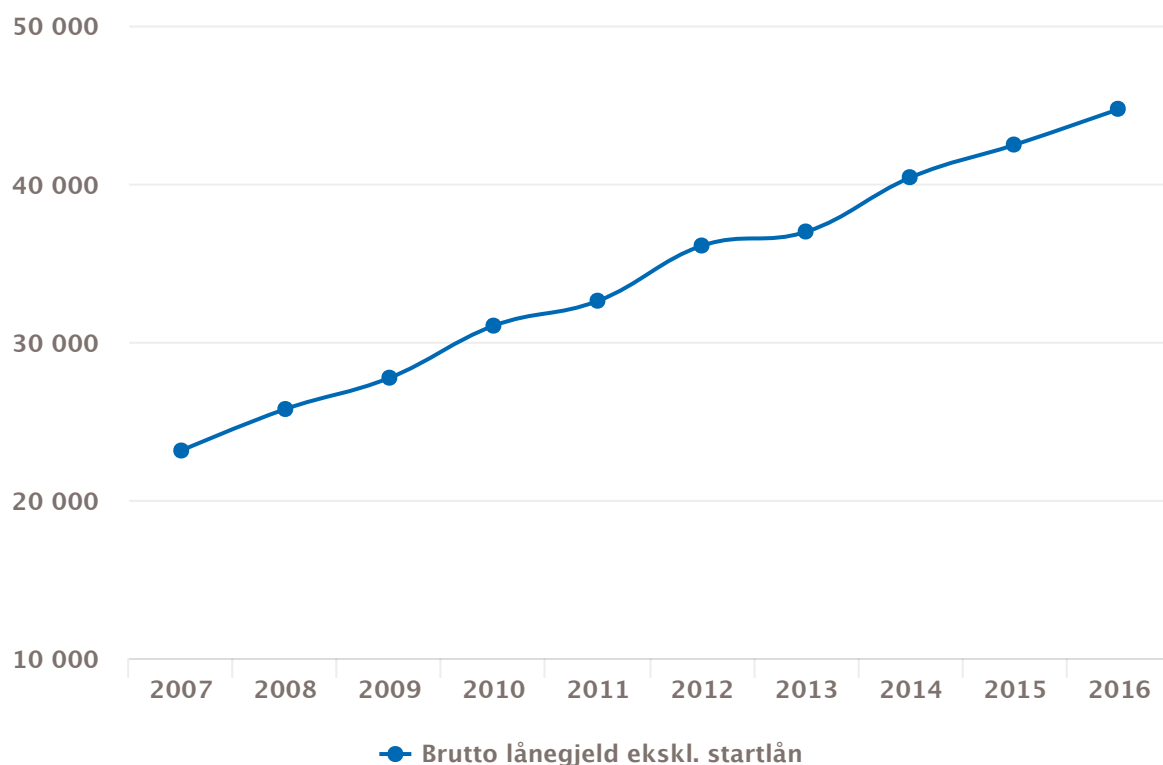
Utvikling i lånegjeld, tall i mill. kr	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
- Ubrukte lånemidler	297	267	77	136	90	211	176	300	374	290
- Lån ifm. Eldre - og psykiatriplanen	342	328	314	301	287	273	259	245	231	218
- Lån ifm. Reform 97	49	27	23	20	16	12	9	6	2	2
- Lån skolebygg (staten betjener rentene)	245	239	222	473	456	438	421	403	372	353
- Lån kirkebygg (staten betjener rentene)	36	46	46	79	79	85	83	80	140	145
Korrigert sum lånegjeld i mill. kroner	1 807	2 251	2 732	2 900	3 405	3 493	3 886	4 304	4 514	4 930

Tabell 3.29 Utvikling i lånegjeld. Alle tall i mill. kr.

Det mottas kompensasjon fra staten som dekker renter og avdrag på en relativt stor andel av kommunens lånegjeld. Det ytes kompensasjon for renter og avdrag på lån knyttet til *Eldre - og psykiatriplanen og Reform 97*, samt kompensasjon for renter på lån knyttet til investeringer i skole- og kirkebygg.

Brutto lånegjeld økte med kr 381 mill. fra 2015 til 2016. Økningen utgjør differansen mellom nye lån og betalte avdrag det aktuelle året. Lånegjelden økte med kr 416 mill. dersom det korrigeres for startlån, ubrukte lånemidler og lån der staten dekker kapitalutgiftene. Korrigert lånegjeld økte med mer enn brutto lånegjeld blant annet som følge av at ubrukte lånemidler er redusert med kr 84. mill.

Figur 3.17 viser utviklingen i brutto lånegjeld per innbygger (ekskl. startlån) i perioden 2007-2016.

Figur 3.17 Utvikling i brutto lånegjeld per innbygger 2007-2016

« 3 ØKONOMISK RESULTAT

3.6 Finansforvaltning

Rapporteringen tar utgangspunkt i gjeldende finansreglement, vedtatt av Stavanger bystyre den 29. oktober 2012. Stavanger bystyre behandlet et forslag om revidering av finansreglementet 14. november 2016, men forslaget ble ikke endelig vedtatt. Nye forslag ble foreslått implementert og dette arbeidet er igangsatt.

Formål med finansforvaltningen

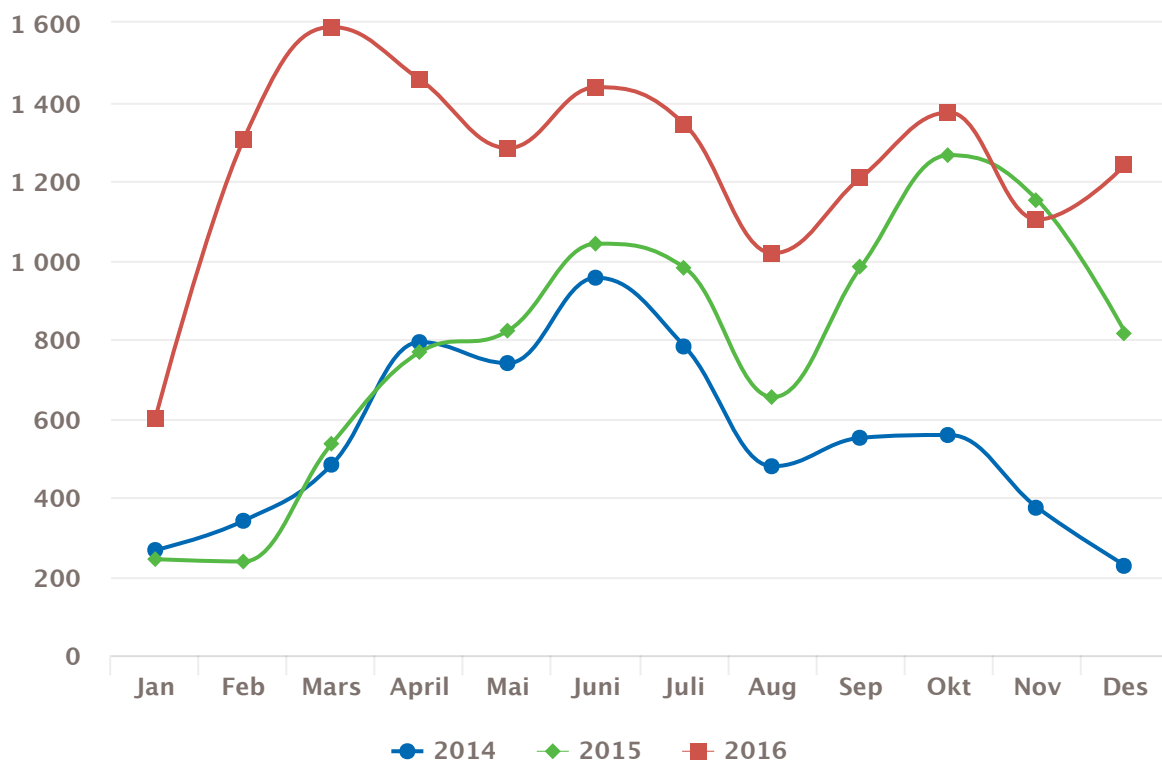
1. Reglementet skal ivareta grunnprinsippet i kommunelovens formålsbestemmelse om optimal utnyttelse av kommunens tilgjengelige ressurser med sikte på å kunne gi best mulig tjenestetilbud.
2. Stavanger kommunes finansielle posisjoner skal forvaltes som en helhet hvor en søker å oppnå lavest mulig netto finansutgifter over tid samtidig som det sikres størst mulig forutsigbarhet i kommunens finansielle stilling.
3. Stavanger skal ta mål av seg å være en foregangskommune på grønn (klimavennlig) finansforvaltning.
4. Minst 10 % av investeringsrammen i risikoklasse 5 skal plasseres i grønne fond. (Nytt punkt, foreslått implementert i revideringsprosessen av eksisterende finansreglement.

Etiske retningslinjer

Stavanger kommunes investeringsstrategi skal ivareta hensynet til menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter, miljø og etiske forretningsprinsipper, i samsvar med Global Compact FNs PRI «Principles for responsible investments».

Likviditet

Kommunen skal til enhver tid ha tilgjengelige driftslikviditet som minst er like stor som forventet likviditetsbehov i de neste 60 dager. All likviditet utover driftslikviditeten utgjør overskuddslikviditet. Det utarbeides kortsiktige og langsiktige likviditetsprognoser, hvilket er en forutsetning for å kunne plassere kommunens overskuddslikviditet utenom hovedbankforbindelsen. All driftslikviditet har i 2016 vært plassert gjennom kommunens hovedbankforbindelse på konsernkonto.

Figur 3.18 Innskudd konsernkonto, ekskl. langsiktige finansielle aktiva

Langsiktige finansielle aktiva

2016 ble volatil både hva gjelder geopolitikk og finansielle markeder, med endringer i den politiske maktbalansen, men også svingninger i handel med renter, valuta og råvarer. Flyktningkrisen, situasjonen i Syria, Brexit, Hillary vs. Trump og medias dekning av dette er kanskje det som har preget bildet mest internasjonalt.

I Norge har søkelyset vært rettet mot den fortsatte lave oljeprisen og reduserte investeringer i tilhørende industrier, samt økende arbeidsledighet. Det har vært tøffe finansielle restruktureringer både for involverte banker mot denne sektoren, men også mot andre sektorer som bygg og anlegg. Aksje-/obligasjonseierne i større selskaper har fått merke både utvanning av eierskap og forskyvning/manglende rentebetalinger på gjeldsforpliktelsene.

Det fremkommer også geografiske forskjeller dersom en sammenligner situasjonen i Stavanger og Vestlandet mot f.eks. Østlandet. Eiendomsmarkedet i Oslo har opplevd god vekst mens på Vestlandet har det motsatte vært tilfelle. Det mest positive for 2016 må være veksten i sjømat-sektoren som har vært positiv for hele kysten. Denne sektoren har skapt mange nye arbeidsplasser og hjulpet flere arbeidsledige inn i nye jobber. Selv med globale og nasjonale utfordringer ble 2016 et godt år på Oslo Børs. Hovedindeksen konkluderte med en oppgang på 12 %, hvor den globale referanseindeksen sluttet 5,3 % opp.

Netto urealisert tap for Stavanger kommune i 2016 var på kr -2 mill., realiserte tap på -9,6 mill. Den direkte avkastningen, renter og utbytter av plasseringene, var på kr 19,9 mill. som samlet førte til en verdiskapning på kr 8,3 mill. Avkastning på kommunens finansplasseringer ble på totalt 1,7 %, dette er 0,46 % under referanseindeksen. Nytt for 2016 er forslag om nytt vedtak i forbindelse med revidering av eksisterende finansreglement, der en ønsker å investere mer i «grønn» finansforvaltning. Forslaget inneholder en minimumsramme på 10 % av total beløp i aktiva klasse 5.

Stresstesten viser et mulig tap på kr 39,3 mill. på kommunens samlede finansforvaltning pr 31. desember 2016. Stresstesten gir uttrykk for hvor stor buffer (kursreguleringsfond) kommunen bør ha for å møte risikoen for mulige tap i porteføljen av finansaktiva. Per 31. desember 2016 er saldoen på kursreguleringsfondet kr 51,8 mill. og oppfyller kravene iht. kommunens gjeldende finansreglement med god margin. Kursreguleringsfondet inngår som et element i kommunens disposisjonsfond som per 31. desember 2016 har en saldo på kr 347 mill.

Aktivklasse	Markedsverdi, mill kr	Resultat i %	Resultat i mill. kr	%-vis andel av porteføljen
Bankinnskudd	81 588 293	3,3 %	3	15 %
Bankobligasjoner	33 164 900	3,0 %	1.1	6 %
Industriobligasjoner	134 540 500	4,5 %	4.7	25 %
Ansvarlige lån, fondsobligasjoner, og høyrente industriobligasjoner	205 674 979	-0,2 %	-0.5	39 %
Akjsefond	68 872 024	-3,6 %	-2.1	13 %
Egenkapitalbevis	8 484 646	55,8 %	2.8	2 %
Sum	532 325 341	1,71 %	9	100 %

Tabell 3.30 Oversikt plasseringer

Låneporteføljen

Per 31. desember 2016 er låneporteføljen på 7.725 mill¹. mot kr 7.363 mill. per 31. desember 2015. Kommunens kortsiktige finansiering dvs. med forfall under 12 mnd., er ved utgangen av 2016 på 1,4 mrd. med resterende gjeld med lengre forfallsstruktur. Gjeldsporteføljen hadde en gjennomsnittrente på 2,49 % for 2016, mot 2,84 % for 2015.

Stavanger kommune hadde ved årsskifte 68 % av brutto gjeld sikret med fast rente. Rentesensitiviteten for porteføljen er ved årsskiftet ca. 10 mill. Dette tilsvarer økningen i rentekostnad per år dersom renten skulle, over 1 år, øke med 1 %, (basert på brutto lånegjeld).

Kreditor	Gjeld pr. 31.12.2016	% av totalgjeld	Rente
Kommunalbanken AS	1 365	18 %	1,63 %
Husbanken	1 880	24 %	1,78 %
Obligasjonslån	3 090	40 %	1,28 %
Sertifikatlån	1 390	18 %	1,25 %
Sum	7 725	100 %	2,49 %

Tabell 3.31 Lånetyper, inklusiv særskilte långivere, per 31. desember 2015 i Stavanger Kommune. Tall i mill. kr

¹Beløp eksklusiv finansiell leasing, forpliktelse av egenkapital i kommunale foretak, og annen langsiktig gjeld.

« 3 ØKONOMISK RESULTAT

3.7 KOSTRA – sammenligning av økonomiske nøkkeltall

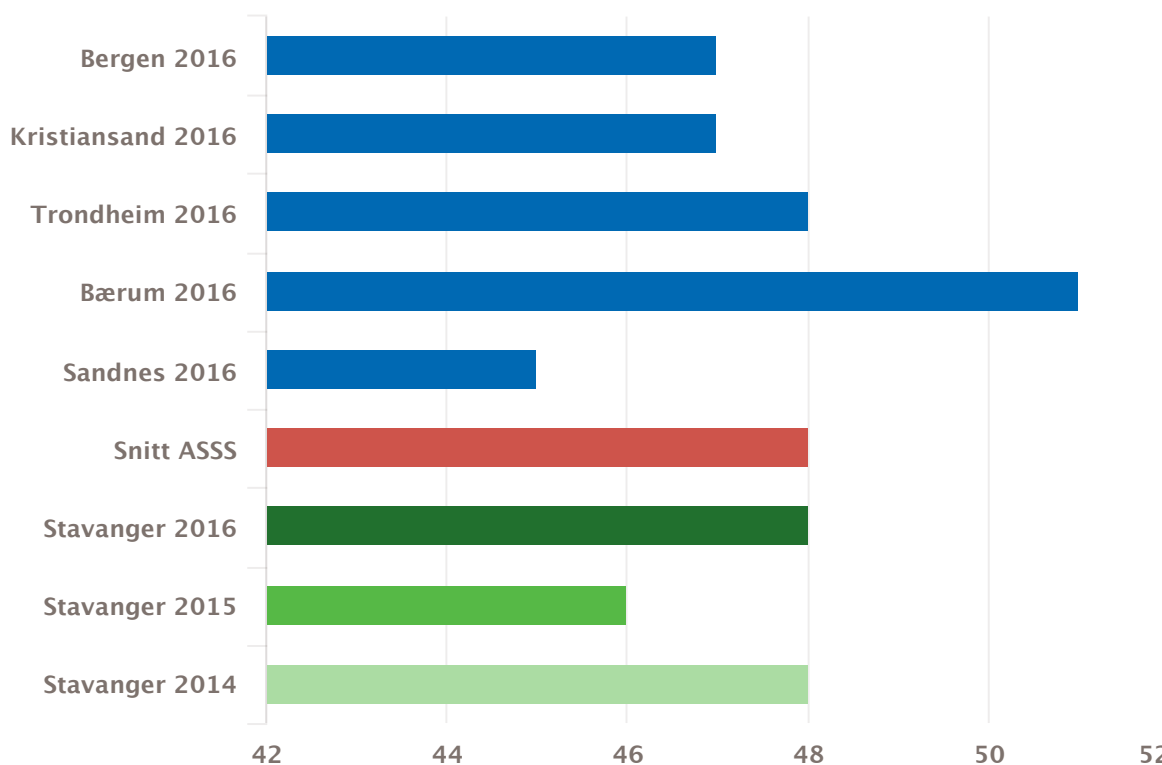
KOSTRA (KOMmune-STat-RApportering) er et nasjonalt informasjonssystem som samler inn, registrerer og publiserer styringsinformasjon om kommunal virksomhet.

I dette avsnittet presenteres utvalgte KOSTRA-tall fra Stavanger kommune for årene 2014, 2015 og foreløpige tall for 2016 (tall per 15. mars). Reviderte og offisielle tall publiseres 15. juni 2017.

I tillegg til tall for Stavanger er det tatt med foreløpige tall for de fem kommunene i ASSS-samarbeidet som det er mest relevant å sammenligne seg med, samt det foreløpige gjennomsnittet for alle ti ASSS-kommunene.

ASSS er forkortelse for Aggregerte Styringsdata for Samarbeidende Storkommuner. Stavanger kommune har i en årrekke deltatt i ASSS-samarbeidet som består av de ti største kommunene, dvs. Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger, Bærum, Kristiansand, Tromsø, Sandnes, Drammen og Fredrikstad. Hensikten med samarbeidet er å finne fram til styringsdata, blant annet fra KOSTRA-rapporteringen, som er egnet for sammenligning av ressursbruken som grunnlag for effektivisering og videreutvikling av tjenesteproduksjonen i de ti kommunene.

Barnehage

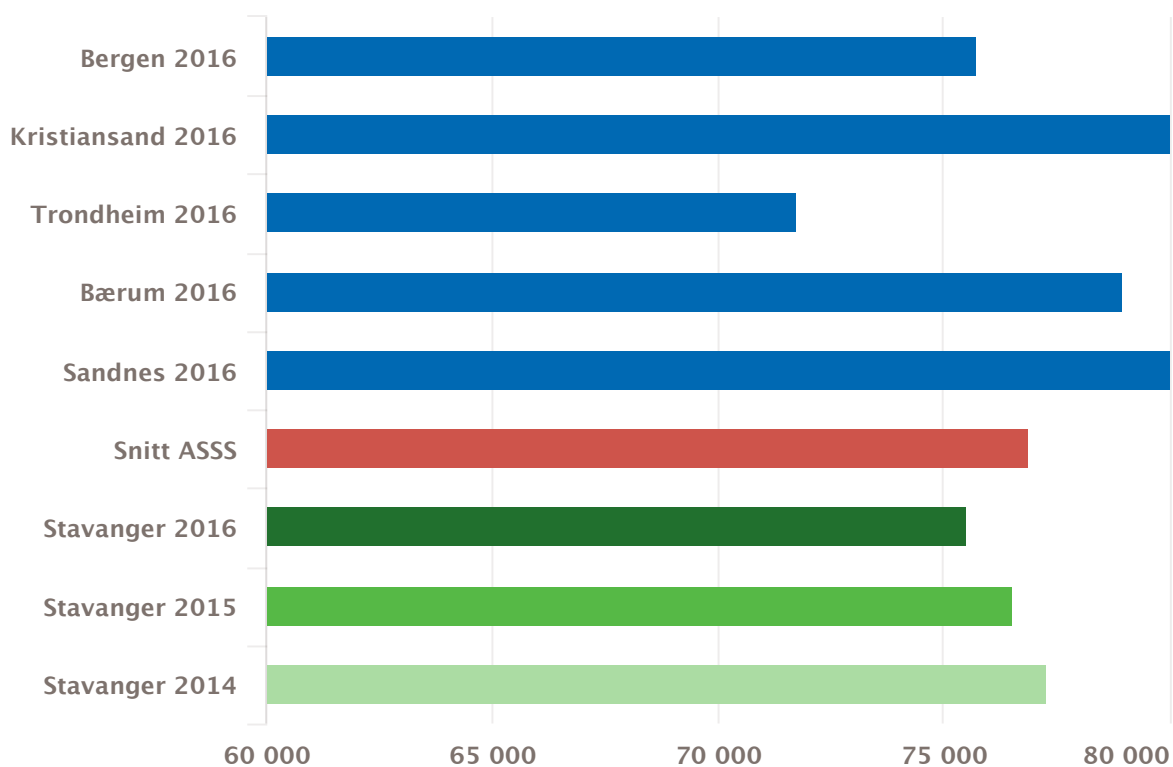

Figur 3.19 Korrigerede brutto driftsutgifter funksjon 201 per korrigeret oppholdstid i kommunale barnehager

I Stavanger kommune koster det kr 48 per time for et stort barns opphold i kommunal barnehage. Det er samme nivå som snittet i ASSS. Økningen fra 2015 skyldes i all hovedsak lønnsoppgjøret. I tillegg har aktiviteten i kommunale barnehager i Stavanger kommune gått ned. Omstillingen som følge av nedgang i aktivitet i barnehage tar tid.

Barnehagene har på den annen side ikke kunne gjennomført de nødvendige omstillingstiltakene like raskt og følgelig viser resultatet noe merforbruk i 2016.

Grunnskole

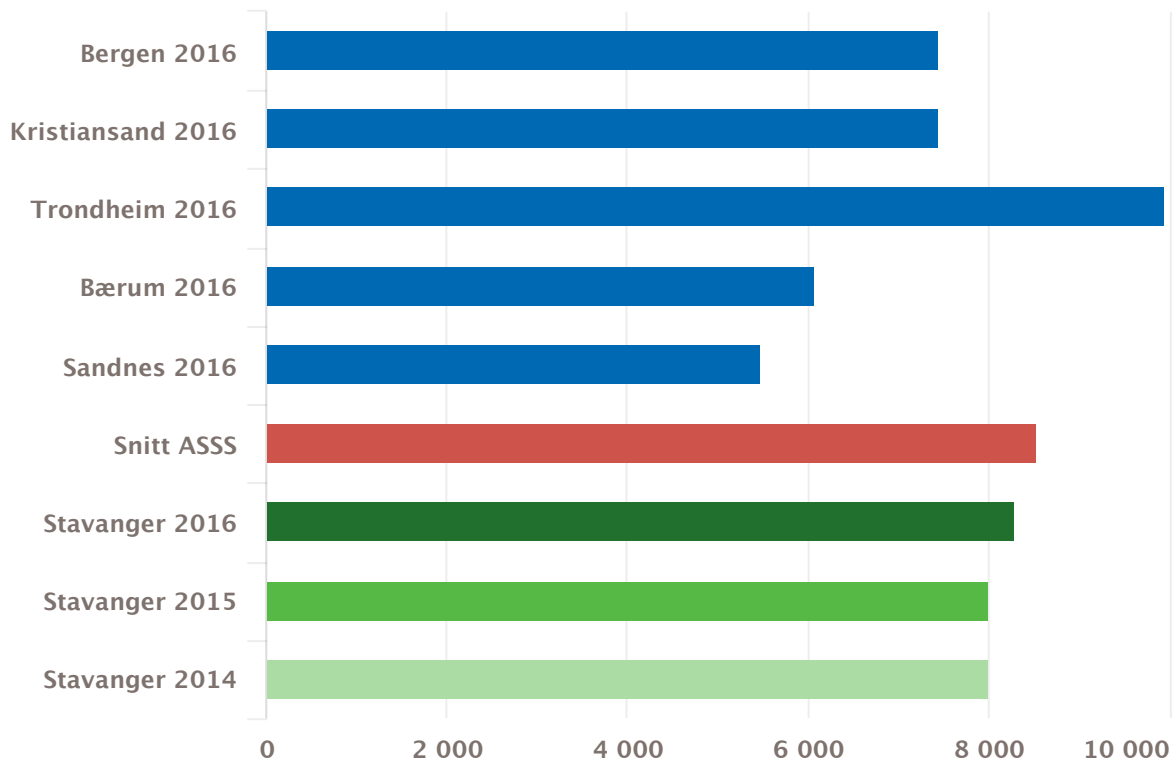

Figur 3.20 Netto driftsutgifter til grunnskole og spesialskoler (202, 214), per innbygger 6-15 år

Netto driftsutgifter til grunnskoleundervisning og spesialskoler i Stavanger utgjør kr 75 506 per innbygger fra 6 til 15 år i 2016, en nedgang på 1,4 % sammenlignet med 2015.

Dette er rett under gjennomsnittet for sammenlignbare ASSS-kommuner. De siste tre foregående årene har Stavanger kommune ligget over gjennomsnittet for ASSS-kommunene. Nedgangen i 2016 skyldes reduserte budsjetterammer på grunnskoleområdet i 2016.

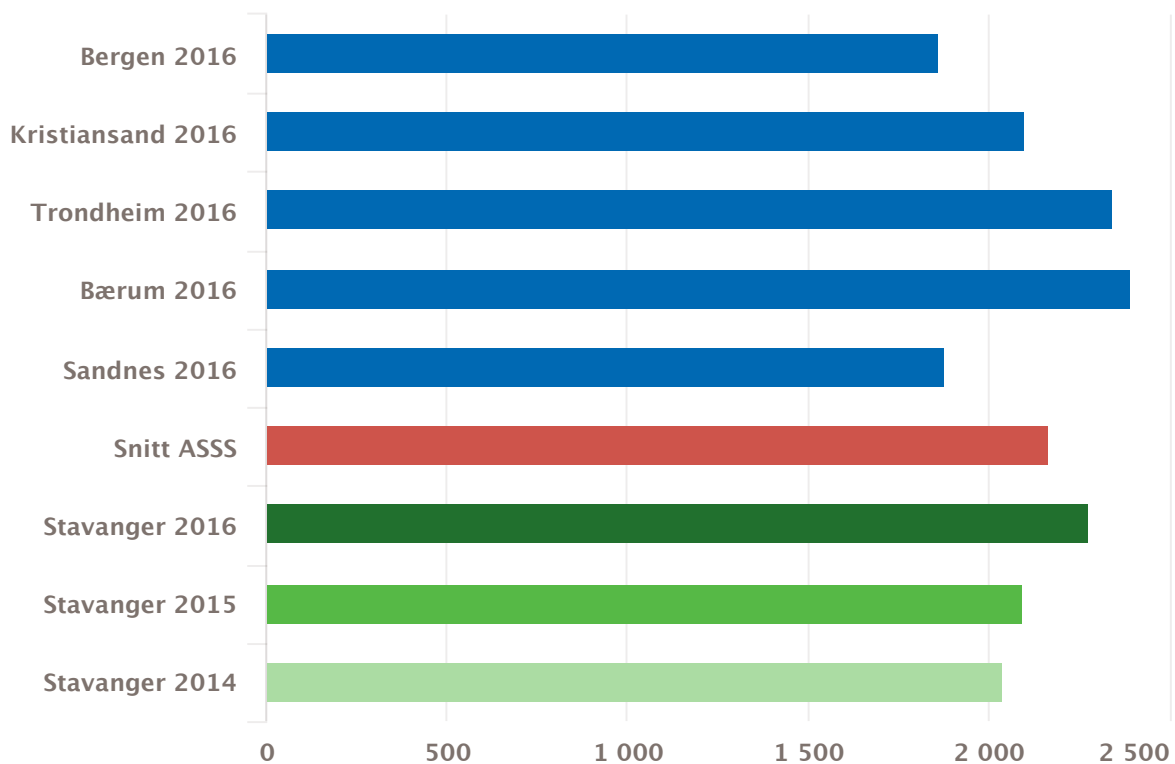
Barnevern

Figur 3.21 Netto driftsutgifter per innbygger 0-17 år, barnevernstjenesten

Netto driftsutgifter til barnevern per innbygger fra 0 til 17 år er kr 8 295 i 2016. Dette er en økning sammenlignet med 2015 på 3,7%. Endringen skyldes i hovedsak økt bosetting av enslige mindreårige flyktninger.

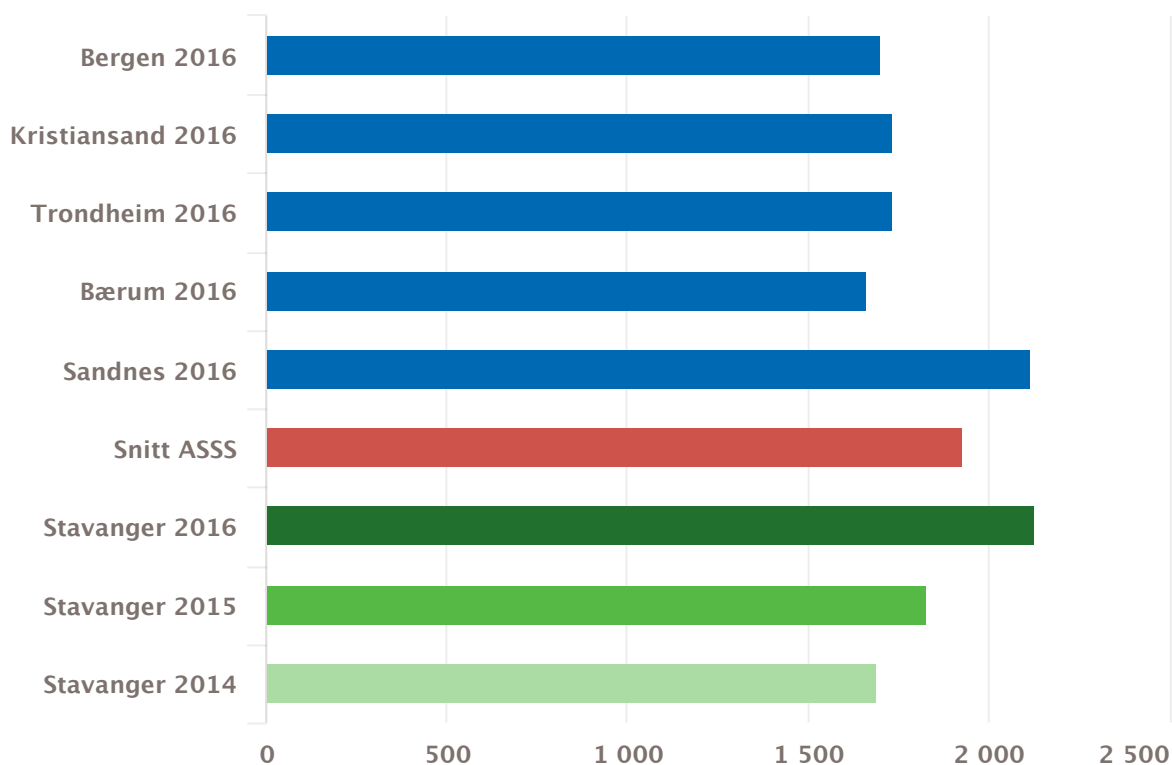
Kommunehelsetjeneste

Figur 3.22 Netto driftsutgifter pr. innbygger i kroner, kommunehelsetjenesten

Netto driftsutgifter for kommunehelsetjenesten i Stavanger utgjør kr 2 276 kr per innbygger i 2016. Dette er en økning fra 2015 på 8,5 %. Endringen skyldes i hovedsak økte utgifter ved Stavanger legevakt. Netto driftsutgifter omfatter forebyggende arbeid, helsestasjon- og skolehelsetjeneste diagnose, behandling og rehabilitering.

Sosialtjenesten

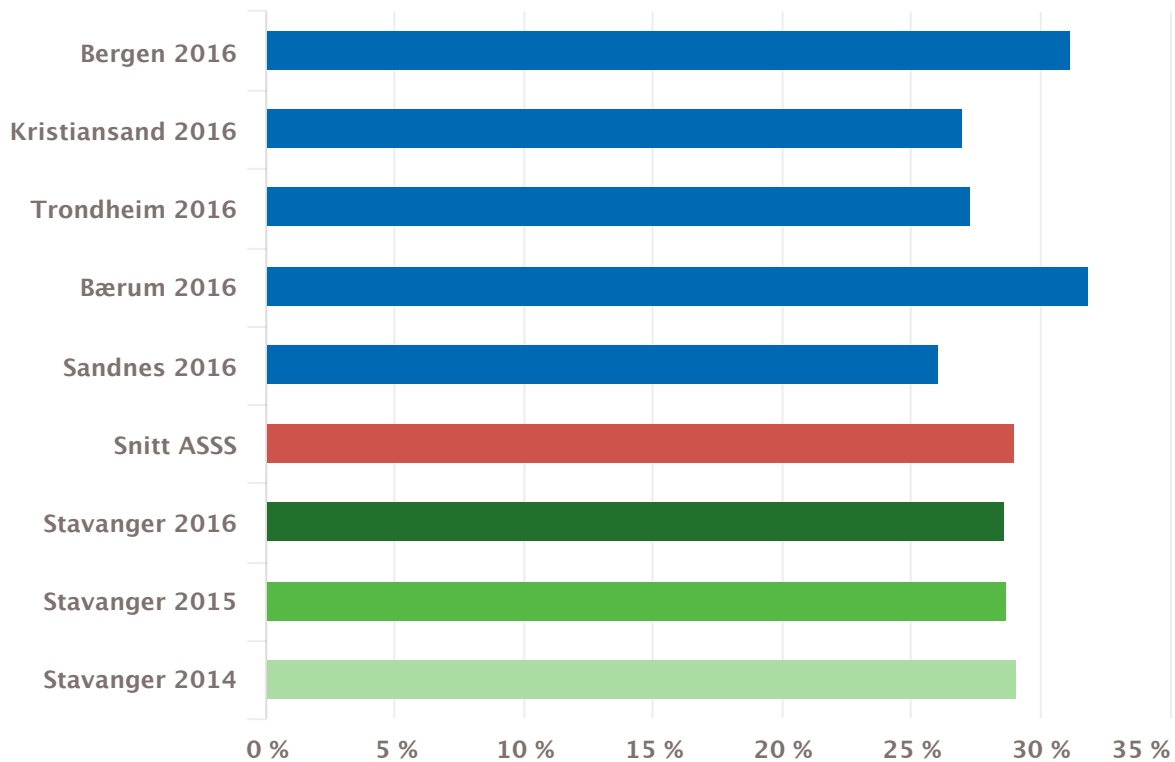

Figur 3.23 Netto driftsutgifter til økonomisk sosialhjelp pr innbygger 20-66 år

Netto driftsutgifter til økonomisk sosialtjeneste i Stavanger utgjør kr 2 129 per innbygger fra 22-66 år i 2016, dette er en økning på 16,3% sammenlignet med 2015. Økningen skyldes i hovedsak økning i antall mottakere av økonomisk sosialhjelp. Veksten i økonomisk sosialhjelp har sammenheng med situasjonen på arbeidsmarkedet i regionen.

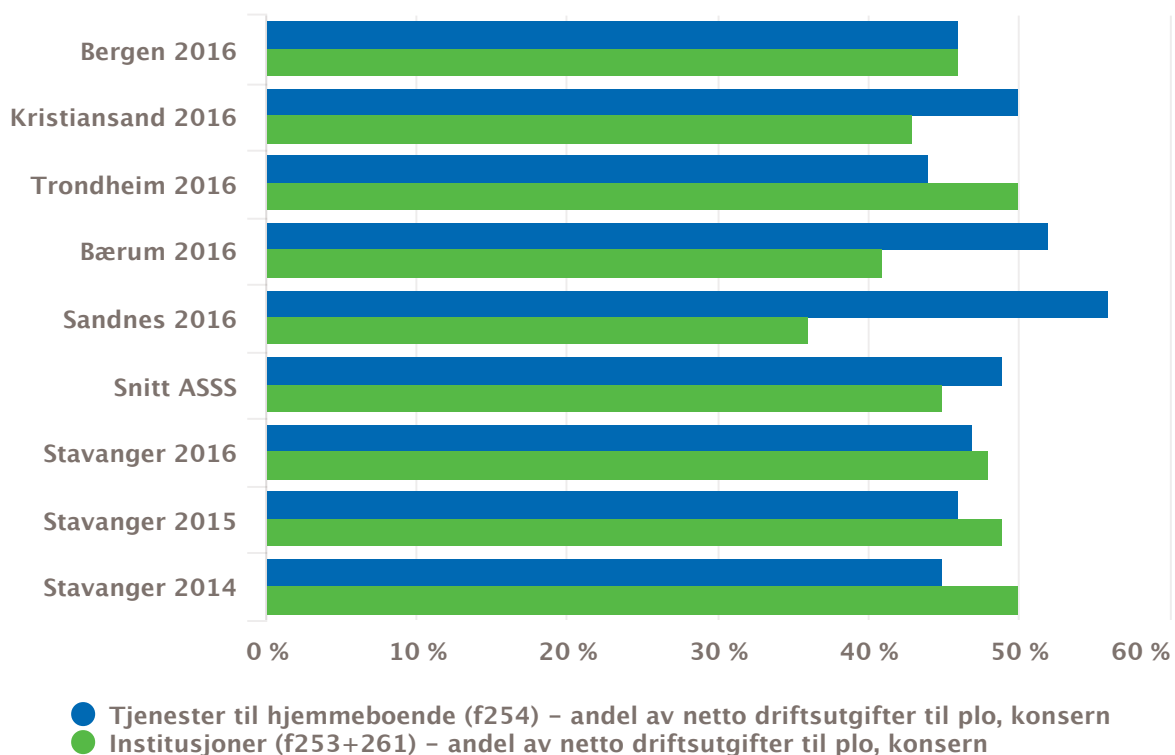
Pleie og omsorg

Figur 3.24 Netto driftsutgifter pleie og omsorg i prosent av kommunens totale netto driftsutgifter

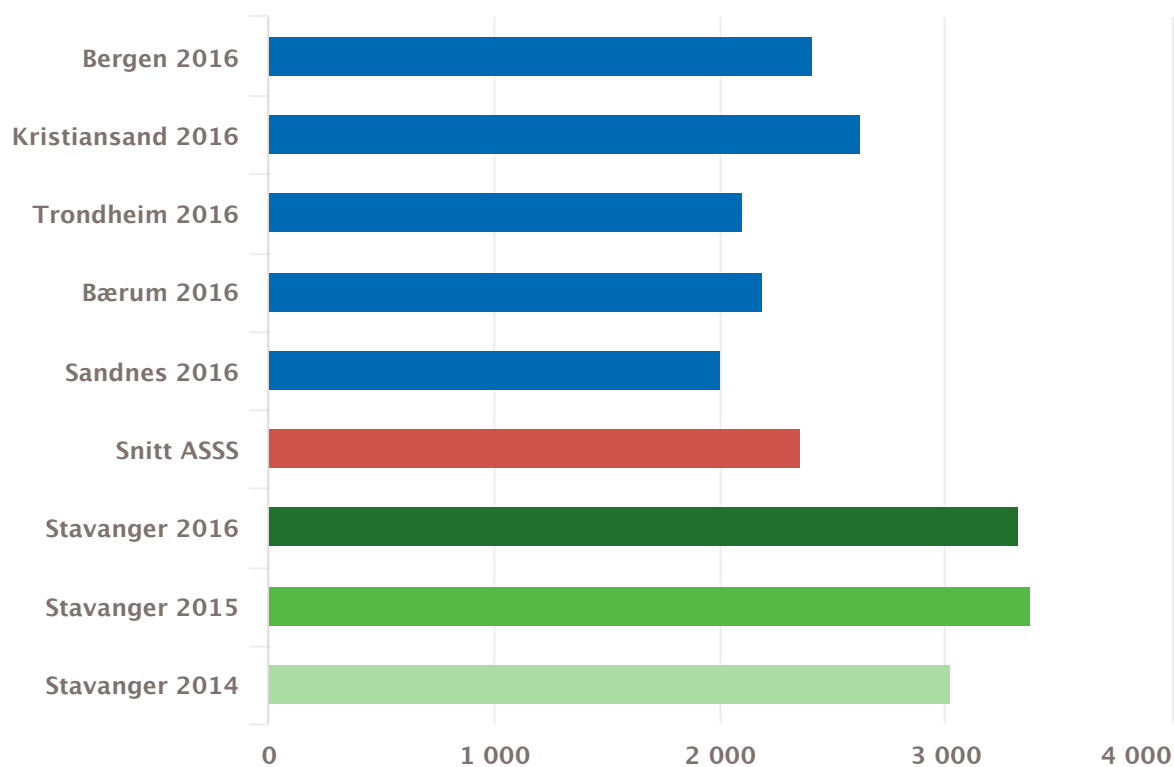
Andelen av netto driftsutgifter som går til pleie- og omsorgstjenester i Stavanger kommune utgjør 28,6 % av samlede netto driftsutgifter i 2016. Dette er en marginal reduksjon sammenlignet med 2015, da andelen lå på 28,7 %. Andelen er lavere enn gjennomsnittet for ASSS-kommunene, der andelen utgjør 29 % av totale netto driftsutgifter. Utviklingen de senere årene skyldes dempet kostnadsvekst i kommunens virksomheter.

Figur 3.25 Fordeling institusjon (f253+261) og tjenester til hjemmeboende (f254)

Samlede netto driftsutgifter til pleie- og omsorg knyttet til institusjon (f253+261) og hjemmeboende (f254) er på hhv. 48 % til institusjon og 47 % til hjemmeboende (f254). Sammenlignet med ASSS-kommunene bruker Stavanger fortsatt en høyere andel til institusjonsplasser. Samtidig er andelen av netto driftsutgifter til hjemmeboende (f254) gradvis økt fra 43 % i 2013 til 47 % nå i 2016. Dette er i samsvar med etablering av nye kommunale og private botiltak, i tillegg til fortsatt satsing på utviklingen av *leve HELE LIVET*.

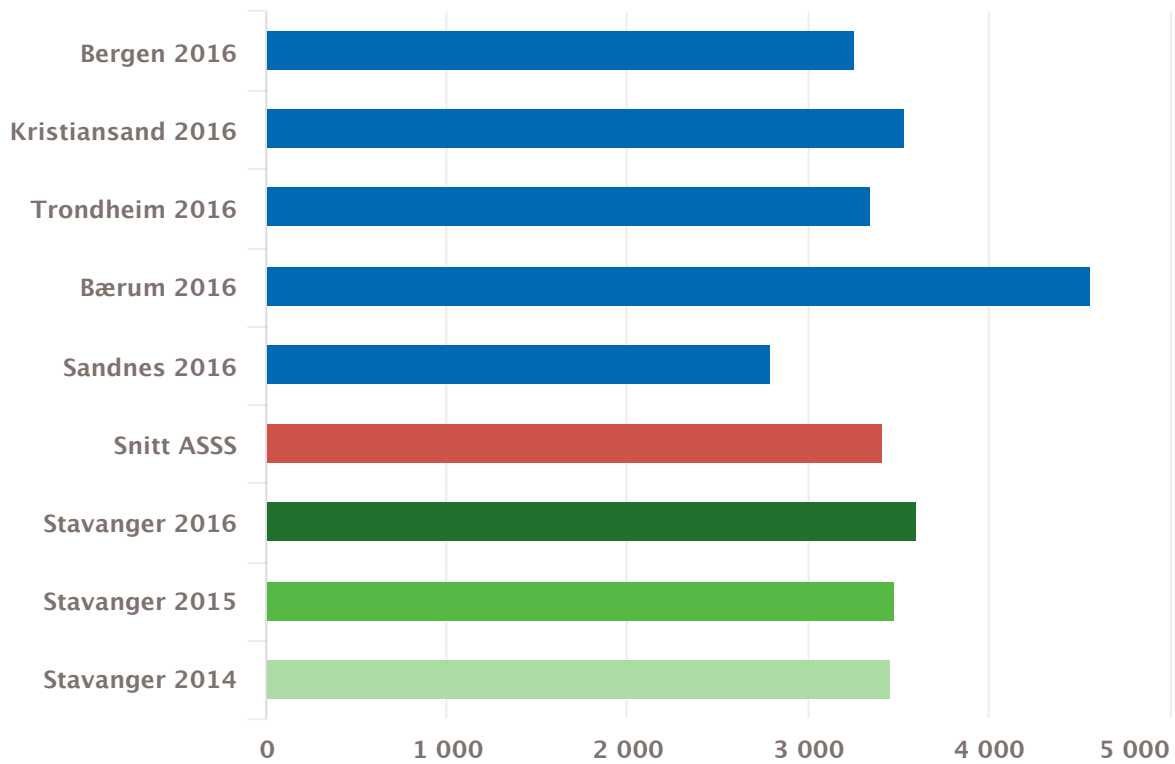
Kultur

Figur 3.26 Netto driftsutgifter for kultursektoren per innbygger

Netto driftsutgifter til kultursektoren, idrett, tiltak barn og unge samt kulturskolen er kr 3 326 per innbygger i 2016. Dette er en nedgang på 1,6 % i forhold til 2015, men fortsatt høyere enn gjennomsnittet for ASSS-kommunene. Det var en liten nedgang i driftstilskuddet til kommunale foretak, interkommunale selskap, til lag og organisasjoner, samt private institusjoner. Tilskuddet til Sølvberget KF ble redusert med 1,6 % (kr 1 mill.), og tilskuddet til større idrettsarrangement ble redusert med kr 1 mill. i 2016.

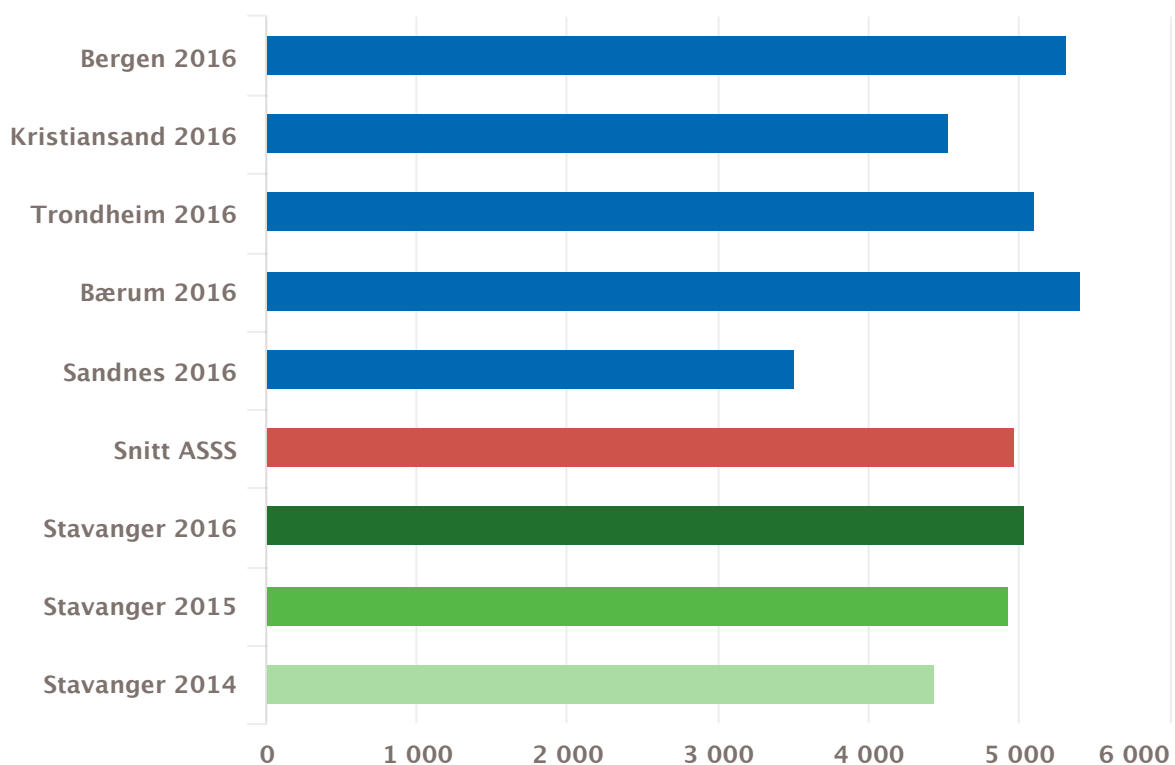
Administrasjon og styring

Figur 3.27 Netto driftsutgifter, administrasjon og styring per innbygger

Netto driftsutgifter til administrasjon og styring i Stavanger utgjør kr 3 608 per innbygger i 2016. Dette er 5,6 % over gjennomsnittet for ASSS kommunene og 3,6 % høyere sammenlignet med 2015. Tallgrunnet er hentet fra kommuneregnskapet og regnskapene til kommunale foretak (KF), interkommunale samarbeider og interkommunale selskaper (IKS).

Eiendomsforvaltning

Figur 3.28 Netto driftsutgifter til kommunal eiendomsforvaltning per innbygger

Netto driftsutgifter til eiendomsforvaltning i Stavanger utgjør kr 5 039 per innbygger i 2016. Dette er 1,3 % høyere enn gjennomsnittet for ASSS kommunene, og en marginal økning jamfør 2015. Data er hentet fra kommuneregnskapet og regnskapene til kommunale foretak (KF). Netto driftsutgifter til kommunal eiendomsforvaltning omfatter forvaltningsutgifter knyttet til eiendomsforvaltning og formålsbyggene (administrasjonslokaler, førskolelokaler og skyss, skolelokaler, institusjonslokaler, kommunale idrettsbygg og idrettsanlegg samt kommunale kulturbygg).